

הנאמן רבי יצחק שמעלקים זצ"ל

סימן קיח

דרשה לחנוכה

בסוגיא דהמוצא תפילין (עירובין צה ע"ב ודי צו ע"א וע"ב)

וקצת בסוגיא דחנוכה

איסור בל תוסיף ומשוי כמשא, ומאי הוסיף ר"י, והיא תימא רבתא.

(ג) **הקשה** בשאגת אריה, לדברי רש"י דאחי איסור בל תוסיף ומשוי כמשא. ולפ"מ שפי' הט"ז באו"ח (סי' לד) דאיסור בל תוסיף ל"ה רק מדרבנן כדמוכח מסוגיא דסנהדרין, ומ"מ משוי עלי' כמשא. ואיך יניח אפי' זוג אחד, והרי לפי מה שפירש הב"י באו"ח (סי' לא) דאסור להניח תפילין בשבת ויו"ט, ומדרבנן ודאי אסור כדמוכח בשבת (סא, א) בין למ"ד שבת זמן תפילין ובין למ"ד לאו זמן תפילין, ונימא דאיסור זה לשוי כמשא ואפי' זוג אחד לא ללבוש במוצא תפילין דאחי איסור דשבת ומשוי כמשא ומה לי איסור זה ומה לי איסור של בל תוסיף.

(ד) **הקשו** התוס' (בד' צו ע"ב) ד"ה לא ס"ד, דבפ' מי שמתו (ברכות כ, ב) איתא, דנשים פטורות מן התפילין, ומקשה בגמ' פשיטא, והא איצטריך לאפוקי מר"מ ומר"י.

(ה) **הקשה** הר"י יו"ט מוין בתוס' שם, היכא דייק דר"מ לא סבר

(א) **ברש"י** ד"ה תנא קמא סבר שבת זמן תפילין, ופירש"י וכ"ש דכיון דשבת זמן תפילין אחי איסור בל תוסיף ומשוי עלי' כמשא. ודברי רש"י אלו תמוהין, דלמה לי דאחי איסור בל תוסיף ומשוי עלי' כמשא ועובר על איסור שבת, ותיפוק ליה משום איסור בל תוסיף גופי' דמשום הכי אין לו להניח ב' זוגי תפילין דיעבור על בל תוסיף.

(ב) **הקשה** הגאון בעל טורי אבן בסוף ר"ה לדברי רש"י, מסוגיא דסנהדרין (דף פז, א) דקאמר ר"מ בזקן ממרא אינו חייב אלא בדבר שזדונו כרת, ור' יהודה אומר עד שיהא דבר שעיקרו מן התורה ופירושו מדברי סופרים, ואנו אין לנו אלא תפילין. ובוודאי דר"י לא פליג אר"מ לפטור כל התורה כולה, דמאי עביד בכל הני קראי דדריש לעיל מקרא דכי יפלא וכו', וע"כ לא בא ר"י אלא להוסיף, דאפי' על תפילין חייב אע"פ דלא שייך גבי מציאות שייחייב על זדונו כרת, וכן פירש הריטב"א, ולדברי רש"י מאי הוסיף ר"י, והרי גם לר"מ הוי דבר שחייבין על זדונו כרת, כגון להוסיף על הפרשיות או להניח ב' זוגי תפילין דאחי

דנשים סומכות רשות מכח הך סתמא דאין מעכבין, ומכח זה צ"ל דר"י לא סבר כסתם מתני' דמי שמתו, ונימא דמשנה דמי שמתו כר"י ומשנה דאין מעכבין דלא כר"י עיי"ש.

(ו) **במה** שתירצו התוס' שם דמוכח ממחנתין דברכות דנשים אסורים להניח תפילין דהוי דומיא דקטנים, הקשה המהרש"א, דא"כ כמאן אתיא דלא כר"מ ור"י דאינהו ס"ל נשים חייבות בתפילין, ולא כר"י דאיהו ס"ל נשים סומכות רשות וה"ה בתפילין כדמוכח בסוגיא עיי"ש.

(ז) **הקשה** המהרש"א בתי' השני שם, דלמה ליה לגמ' הך הוכחה דר"מ ס"ל שבת זמן תפילין מנשים, ותיפוק ליה מדס"ל זוג זוג וע"כ ס"ל דשבת זמן תפילין, דאי ס"ל שבת לאו זמן תפילין, אפי' שנים שנים, דאינו עובר על בל תוסיף שלא בזמנו.

(ח) **תמהו** התויר"ט וצבא מהפוסקים על הרמב"ם דפסק שבת לאו זמן תפילין ופסק דמכניסין זוג זוג, ולמסקנת הגמ' מאן דס"ל שבת לאו זמן תפילין ס"ל שנים שנים, עיי"ש ובמג"א (סי' שא ס"ק יד), וליכא למימר דלא ס"ל מקום יש בראש להניח שני תפילין וכי שרי רבנן במקום תפילין, דהרי בגמ' לא קאי הכי ורק דפליגי בשבת זמן תפילין, ומג"ל לרמב"ם דאפי' אי שבת לאו זמן תפילין מכניסין זוג זוג.

(ט) **בקידושין** (ד' לה ע"א) מקשו שם בגמ', הניחא למ"ד שבת לאו זמן תפילין אלא למ"ד תפילין מ"ע

שהו"ג מאי איכא למימר, ופירש"י שם דא"כ לילף מתפילין לכל התורה כולה דמצות שלא הזמן גרמא נשים פטורות, ותמה המהרש"א דמאן שמעית ליה שבת זמן תפילין ר"מ כדאיתא בעירובין, ואיהו ס"ל ע"כ נשים חייבות בתפילין מדס"ל אחד האשה ואחד האיש, ואיך כתב לילף מהכא דפטורות, ומשמע דרש"י ס"ל דגם להך מ"ד נשים פטורות מתפילין, והיא תימא רבתא. וביחוד תמוהין דברי הריטב"א שכתב להדיא דר"מ ס"ל נשים פטורות מתפילין, ותמה הפנ"י דנעלם ממנו גמרא ערוכה בעירובין עיי"ש.

(י) **לישב** דברי הרמב"ם שפסק לענין מגוה דדוקא מנר לנר מדליקין ולא בקינסא, וכיון דקיימ"ל כשמואל לגבי רב, ע"כ צ"ל דבקינסא מודים כ"ע, ובנר לנר פליגי, עיין בסוגיא בשבת (כא), ובאמת הך לישנא איתותב בגמ'. ועוד יבוארו דברי הגמ' דרב ס"ל אין מדליקין מנר לנר ואין הלכה כר"ש בגרירה ואין מטילין מבגד לבגד, ומאי שייכות הני תלתא להדדי.

(א) **ובמאי** דסייגנא אפתח, להיות כי מצוה לישוב דברי רש"י ודברי הריטב"א אהפך בזכותם.

הנה התוס' הקשו בקידושין (דף לד ע"ב), דמקשה בגמ' אדיליף ממורא לחיוב לילף מפרי' ורבי' לפטור, והקשו בתוס', והרי לקולא וחומרא לחומרא מקשינן, ויש לדקדק לשיטת רש"י בעירובין (צו, א) דאם נשים פטורות ממצוה אסורין הן לעשות המצוה דאיסור בל תוסיף משוי כמשא. ונראות

כמוסיפות, ובשבת חייבין מפאת כן, דלאו תכשיט לגבן, א"כ מה שנשים פטורות ממצוה ל"ה קולא רק חומרא, דאסורין לעשות, ואדרבה יכולין לבוא לידי כרת אם ילכו בשבת ומאי הקשו בתוס'.

ול"ש זאת נראה לי ברור, דאף לשיטת רש"י דאם נשים פטורין אסורין לעשות המצוה, זה דוקא במצות עשה שהז"ג, אבל במצות עשה שאין הז"ג אף אם פטורות מאיזו מצוה, אבל מ"מ אין איסור עליהם לעשות המצוה. ויש הוכחה לזה, דהרי פרי' ורבי' נשים פטורות, וע"כ רשאיין לקיים, דאל"כ איך משכחת כלל שיקיים האיש פריה ורביה, וע"כ האשה ג"כ מותרת עכ"פ, ורק שאינה מחויבת, ומוכח להדיא שיש חילוק דבשלמא במ"ע שהז"ג לא אשכחן בקרא שיהי' פטורין ומותרין לעשות אבל במ"ע שאהז"ג ע"כ מוכח מקרא דמותרין ומשם ילפינן. ולפ"ז, יפה הקשו בתוס' דנימא לקולא וחומרא לחומרא מקשינן, דליכא למימר דזה גופי' הוי חומרא מאי שפטורין ממצוה ואסורין לעשות המצוה, דזה אינו, דע"כ במ"ע שאהז"ג אף אי פטורין אבל רשאיין לעשות כדמוכח מפריה ורביה. וז"ב ועוד יבואר לקמן.

והנה בפנ"י הרגיש בזה בקושיא, איך אפשר דמ"ד שבת זמן תפילין ס"ל נשים חייבות בתפילין, והרי יש לנו היקש מפורש דאיתקש תפילין לת"ת, ובגמ' משמע דכ"ע אית ליה הך הקישא ואין חולק עליו. לכן נראה לי, דבאמת כ"ע ס"ל הך הקישא, ואפי' למ"ד שבת זמן תפילין נשים פטורות

מהיקשא דאיתקש תפילין לת"ת כקושיא הפנ"י, ורק דהגמ' בעירובין אחר שהוכיחו דר"מ ס"ל שבת זמן תפילין מדשרי נשים להוציא תפילין, דאס"ד תפילין מ"ע שהז"ג איך נשים יוציאו תפילין, קאמר בגמ': וכ"ת סבר ר"מ נשים סומכות רשות, ופירש"י נשים סומכות רשות מותרות אפילו בשבת, כיון שמתורות ללכת בתפילין שוב הוי תכשיט לגבייהו כיון דפעמים הולכין בתפילין, וכן כתב ר"י וצבא מקדמונים. ומעתה לפ"מ שהקדמנו דלמ"ד תפילין מ"ע שאין הז"ג נהי דפטורות מהיקשא, אבל עכ"פ מותרות, ול"ה כמוסיפות כדמוכח להדיא מפרי' ורבי' כמו שהוכחנו, א"כ שפיר ס"ל דנשים פטורות אפי' מאן דס"ל דתפילין הוי מ"ע שאהז"ג, ומ"מ ס"ל לר"מ מכניסם זוג זוג אפי' נשים, דהרי עכ"פ מותרות ללכת בתפילין ומותרין אפי' בשבת, כמו למ"ד נשים סומכות רשות, ושפיר מקשה בגמ' למ"ד תפילין הו"ל מ"ע שאהז"ג מאי איכא למימר, ופירש"י וניליף כל התורה מתפילין ופטורה.

ולא קשה קושיא המהרש"א דמ"ד מ"ע שאהז"ג ס"ל נשים חייבות מדס"ל מכניסן זוג זוג אפי' נשים, דז"א, דכיון דס"ל דתפילין הוי מ"ע שאהז"ג, אף אי פטורין, אבל מ"מ מותרין להניח תפילין ושוב הוי תכשיט ומותרין אפי' בשבת, דדוקא במ"ע שהז"ג אסורין למ"ד דלא ס"ל נשים סומכות רשות אבל לא במ"ע שאהז"ג כדמוכח מפריה ורביה, ושפיר ס"ל גם לר"מ היקשא דתפילין מת"ת דנשים פטורות מתפילין, ונכונים דברי רש"י. ואמנם פירוש הסוגיא בעירובין דקאמר בגמ' ש"מ ס"ל לר"מ תפילין הוי מ"ע

שאהז"ג וכל מ"ע שאהז"ג נשים חייבות, משמע להדיא דנשים חייבות בתפילין, אבל א"א לומר כן דכ"ע ס"ל הקישא דתפילין לת"ת.

אבל פ"י דברי הגמ' היא הכין, דהנה כל דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר החדש אין בו אלא חידושו, אבל אם יצא ללמד על הכלל כולו שוב ל"ה חידוש כלל כמ"ש תוס' יבמות (ז סע"א). ומעתה אי הוי תפילין מ"ע שהז"ג, ובכל מ"ע שהז"ג נשים פטורות, ל"ה תפילין חידוש כלל, די"ל דפטורות וגם אסורות להניח דנראות כמוסיפות וכמ"ש רש"י, ובשבת ל"ה תכשיט רק משא. אבל אי הוי מ"ע שאהז"ג ומ"מ פטורות מהיקשא דת"ת, שוב הוי חידוש, דהרי בכל מ"ע שאהז"ג נשים חייבות וכאן פטורות, ואין לך אלא חידושו דפטורות אבל לא דאסורות, וזה ביאור דברי הגמ': עד כאן לא פליגי אלא בחדשות וישנות, אבל באשה ל"פ, ש"מ מ"ע שאהז"ג היא, וכל מ"ע שלא הזמן גרמא חייבת. ולפי הפירוש הפשוט זה שפת יתר, דהוי ל"י למימר הו"ל מ"ע שאהז"ג וחייב, ולמה לו למימר הך דוכל מצות עשה. אבל הפירוש הכי היא, הו"ל מ"ע שאהז"ג וכל מ"ע שאהז"ג נשים חייבות, א"כ בתפילין דפטורות הוי חידוש, ואין לך בו אלא חידושו דפטורות אבל מותרות, ושוב הוי תכשיט, דאי ס"ד דהוי מ"ע שהז"ג, בכל מ"ע שהז"ג פטורות וללמד על כל הכלל אין כאן חידוש ושוב אסורות ול"ה תכשיט, אבל מעולם לא ס"ל לשום מ"ד דנשים חייבות בתפילין, ובסוגיא דקידושין הוי בעי למילף לכל מ"ע שאהז"ג דפטורות ול"ה שום חידוש, אבל

שם קאי בקושיא למ"ד שני כתובין הבאין כאחד מלמדין והוי בעי למילף מת"ת ופריה ורביה, דפטורות מכל מ"ע שאין הזמן גרמא, וכבר ביארנו דאם נילף מפריה ורביה ע"כ פטורין ומותרים, ובלא"ה שפיר מתניתין דאחד האיש ואחד האשה דהרי ג"כ מותרות, התבונן כי שני הסוגיות נכונות וברורות, באופן דדברי הריטב"א דקידושין דס"ל להדיא גם לר"מ נשים פטורות מתפילין אינם סותרים שום גמרא, והדברים ברורים בישוב דברי הריטב"א אשר ענינו כיונים על אפקי הש"ס, ומקום הניחו לי בזה בעזה"י. גם דברי רש"י נכונים וברורים, וכן יהיה זה הפירוש בגמ' שבת (ס"א ע"א).

ומעתה מיושבין כל קושיות התוס', דמשנה דברכות דנשים ועבדים פטורין מתפילין אתיא כר"מ, ושפיר הקשו פשיטא, ולא מצי למימר לאפקי מדר"מ, דזה ג"כ הוי פשיטא דכ"ע ס"ל היקשא דתפילין לת"ת. וכן ל"ק קרי' הרי"ט מוינא מאי אולמא האי סתמא, דסתמא דברכות ג"כ אתא כר"מ, וגם לדידי' נשים פטורות, ולא צריך לחי' התוס' דמשמע ממשנה דברכות דנשים אסורות, ואדרבה במשנה דברכות ג"כ רק פטורות ומותרות ואתא כר"מ. ולדעתי הדברים אמיתים, לולא שהתוס' לא פרשו כן, ומיושב הכל על נכון, ועי' בסוטה (כא, ב) פלוגתא אי מותר ללמד את בתו תורה. ויש להמשיך הפלפול בזה, אבל לקצר אני צריך ודו"ק היטב.

(ב) **ומעתה** הבא נבא בישוב יתר הקושיות ובקושיא מהרש"א

ויהי' הוצאה כלאחר יד דג"כ אסור משום בזיון, אבל קר' השאג"א ליתא מכל וכל, והתבונן.

אבל מה שנ"ל בזה, לפי מה דמסיק הגמ' שבת (סב, א) באשה גזברית, הואיל ודרך בכך ל"ה הוצאה כלאחר יד, ה"ה בתפילין דדרכן בלבישה ל"ה הוצאה כלאחר יד, הרי זה דומה לחייט במחט התחובה לו בבגדו דפליגי בזה ר"מ ור"י בשבת (יא, ב), ולר"מ פטור אבל אסור ולר"י חייב חטאת באומן וה"ה בתפילין דדרכן בכך כל אדם הו"ל כאומן, ואם ב"ת משוי כמשא, הוי כאומן נושא כלי אומנתו וחייב חטאת אף בתחב, באופן דהתוס' שבת (סב, א) הנ"ל הקשו שפיר, דשם קאי אאשה למ"ד דהו"ל מ"ע שהז"ג ואין דרכה בכך, שפיר הקשו דהוי הוצאה כלאחר יד. אבל באיש ורק שהוא עובר על ב"ת אבל הוא דרכו להיות לבוש, הוי כאומן נושא כלי אומנתו ודרך הוצאה בכך. ומאי דאמרין בשבת (סא, א) דלמ"ד שבת לאו זמן תפילין פטור משום דדרך לבישה היא, היינו משום דהוא תכשיט, ושפיר הקשה השאג"א דאם עובר בב"ת הוי משא, אבל לא קשה גם לפ"ז, דהרי ר"י שם קאי לפלוגי לר"מ דס"ל אין חייבין אלא בדבר שזדונו כרת, ולר"מ לא משכחת זדונו כרת בתפילין, דגם אי משוי כמשא הו"ל לדידי' הוצאה כלאחר יד דלא סבירא ליה הך דאומן דרך אומנתו, ומ"ה הוסיף ר"י לשיטתו גם בתפילין, אף לדידי' גופי' בלא"ה חייב כרת, מ"מ בעי לפלוגי לשיטת ר"מ אף דלר"מ ל"מ חיוב כרת בתפילין דאף אם הוסיף בתפילין ולבש בהן הוי הוצאה

הרועים שהרגיש בסתירת דברי הרמב"ם למה שפסק בה' סוכה שהובא לעיל] מסוגיא דיבמות דמשני בבא עלי' ארוסה בבית חמי', ות"י המ"ל דכיון שיהי' לה היתר ואינו אסור לעולם, לא שויא האיסור דרבנן שיהיה אינו מנוקת מעון. ואף הכא נמי, בשלמא ב"ת שאסור תמיד האיסור דרבנן משהו כמשא, אבל איסור שבת לאו זמן תפילין אינו אסור רק בשבת ובחול מותר ואיסור שיש לו היתר לא שויא עלי' כמשא מדאורייתא ודו"ק היטב.

אשר יצחק

(ג) **באופן** ב' יש לישב קר' המהרש"א והרמב"ם, דהנה השאג"א הקשה לדברי רש"י דאיסור ב"ת משוי כמשא, מסוגיא דהנחנקין (פז, א) דר"י הוסיף בזקן ממרא בהורה להוסיף בתפילין, ואם משכחת בזה איסור כרת דב"ת משוי כמשא מאי הוסיף אדר"מ והבאתי לעיל.

ולכאורה היה כהעלם מהגאון בעל שאג"א לפי שעה דברי תוס' שבת (סב, א) ד"ה וכל מצות עשה שהז"ג. וא"ת והא הוצאה כלאחר יד. ות"י דהוצאה כלאחר יד נמי אסור בתפילין אף משום בזיון הואיל ואי נקט ליה בידיה חייב חטאת, אבל עכ"פ הרי ס"ל בלובש תפילין הוי הוצאה כלאחר יד. א"כ בהורה הזקן ממרא להוסיף פרשה או אפי' זוג אחד, הכי הורה לנקוט בידו בשבת, הרי בנקט בידו חייב אפילו בתפילין כשרין כדאיתא בשבת (סא, א), ורק שהורה ללכת לבוש בהן. ואף ע"י איסור ב"ת הוי רק הוצאה כלאחר יד ואין כאן איסור כרת. וכונת רש"י ע"כ דמשוי כמשא.

דרשות

למועדי השנה

לבר מצוה

רנט

ז"ל בדברי הרמב"ם בג' אופנים. הנה בדברי רש"י שכתב דאתא איסור כל תוסף ומשויא עליו כמשא, והקשיתי דל"ל דמשויא כמשא ותפוק ליה משום איסור כל תוסף גופו. י"ל לפי מה שכתב הט"ז בא"ח (סימן לד), דהקשה מסוגיא דהנחנקין (סנהדרין פו, ב) דמשמע דאינו עובר על ב"ת דהאי לחודא קאי, ותירץ דל"ה ב"ת רק מדרבנן, א"כ לפי המבואר בעירובין (צח, א) שאין לך משום שבות שיעמוד בפני כתבי הקודש, ה"ה משום בזיון תפילין מותר לעבור על ב"ת דרבנן, ואמנם כיון דתפילין הוי תכשיט, ואם אסור מדרבנן משום ב"ת ל"ה תכשיט, דאין נקטש באיסור, ושוב הוי מדאורייתא. וזה ברור בכוונת רש"י.

אמנם בסוכה (כג, א) פליגי ר"מ ור"י בעושה סוכה על גבי בהמה, וס"ל לר' יהודה דל"ה סוכה הראוי לשבעה הואיל מדרבנן ל"ה חזי ואינו יוצא מדאורייתא ור"מ ס"ל דיוצא הואיל ומדאורייתא מיתוי חזי. וה"ה הכא י"ל בגוף סברת רש"י דאיסור ב"ת דרבנן משויא כמשא מדאורייתא, וזה שייך לסברת ר"י בסוכה, אבל לר"מ דסוכה ע"ג בהמה כשרה הואיל ומדאורייתא חזי, וה"ה הכא מדאורייתא אינו עובר על ב"ת כדאיתא בהנחנקין, ול"ה משא מדאורייתא וז"ב. ומעתה מיושבת קר' המהרש"א דהו"ל לגמ' להוכיח דר"מ ס"ל שבת זמן תפילין מדמכניס רק זוג זוג ולא שנים שלא יעבור על כל תוסף, וע"כ שבת זמן תפילין, דאם שבת לאו זמן תפילין שלא בזמנו אינו עובר על ב"ת, דז"א דאף אם הוא ס"ל שבת זמן תפילין קשה אמאי לא נקט שנים, ואי דיעבור

על ב"ת, מדרבנן הוא ומותר משום בזיון תפילין, ואי דאיסור ב"ת משויא כמשא, הא ס"ל דאיסור דרבנן הוי ראוי מדאורייתא. וע"כ מוכח דהוא לא ס"ל מקום יש בראש להניח שני תפילין, דלא ס"ל כר' שמואל בר יצחק, ואף אי שבת לאו זמן תפילין נמי לא שרי רבנן רק במקום הנחתן כדאיתא לעיל בסוגיא. ובשלמא לעיל בסוגיא דלא קאי אליבא דר"מ, שפיר הוי נוחא למ"ד שבת זמן תפילין אף אי ס"ל מקום יש בראש מטעם איסור ב"ת משויא כמשא מדאורייתא. אבל לר"מ לשיטתו ל"ל הכי, ומיושבת קושית המהרש"א בטוב טעם.

וכן מיושבין דברי הרמב"ם, דהוא ג"כ פסק כר"מ בסוכה, ולדידי' ע"כ מוכח דלא כר' שמואל בר יצחק, דליכא למימר מטעם ב"ת דאיסור דרבנן לא משוי אינו ראוי מדאורייתא. וכיון שיש הוכחה דר"י חולק ע"כ על רב שמואל בר יצחק, הוא ג"כ פסק הכי דלא ס"ל מקום יש בראש. ומשום הכי אין מכניס רק א' דשלא במקום הנחתן לא שרי רבנן, והתבונן בכל זה.

ובזה מיושב הקושי' שהקשיתי לעיל והרגיש השאג"א, דלדברי רש"י בשבת יהיה אסור אף בזוג אחד להב"י דשבת לאו זמן תפילין ואסור להניח תפילין ומדרבנן ודאי אסור, וליתי איסור זה ומשויא כמשא כמו בב"ת דל"ה רק מדרבנן. ולהנ"ל נכון הדבר מאוד, והוא עפ"י מה שכתב המשנה למלך (פ"א מה' סוטה ה"ד) במה שמקשים על הרמב"ם דפסק דכל שבא ביאה אסורה אפי' מדרבנן אין המים בודקין. [וע' מלא

כלאחר יד, ומ"מ הוי זקן ממרא משום התפילין גופי'.

באופן שיש לומר, דזה שכתב רש"י דב"ת משוי כמשא, הוי שפיר לחיוב כרת וחטאת דל"ה הוצאה כלאחר יד דהרי דרך הוצאה בכך. אבל כ"ז לר"י, אבל לר"מ דס"ל גם באומן הוי הוצאה כלאחר יד גם אי ס"ל שבת זמן תפילין עדיין תקשה דהוי הוצאה כלאחר יד, וע"כ משום דלא ס"ל מקום יש בראש, ושלא במקום הנחתן לא שרי רבנן דזה שייך אפי' שבת לאו זמן תפילין.

וכן נ"ל בישוב דברי הרמב"ם, דגם הוא פסק כר' מאיר באומן, ומ"ה ל"ל דהמסקנא קאי בחילוק שבין שבת לאו זמן תפילין לשבת זמן תפילין לענין שנים שנים, דאפי' אי שבת זמן תפילין עדיין תקשה דהוי איסור דרבנן ול"ש דמשוי כמשא דהוי הוצאה כלאחר יד. וע"כ דלא ס"ל מקום יש בראש, ואף למ"ד שבת לאו זמן תפילין נמי רק זוג אחד בשלא במקומן לא שרי רבנן ודו"ק.

ועדיין צריך להעלות על המבחן, דאולי תפילין לא דמי להנהו דלגמרי דרך הוצאה בכך ואף ר"מ יודה כמ"ש תוס' שבת (סא, א), אלא שיש לחלק דשם דרך הוצאה בכך, אבל בתפילין נהי דדרך לבישה בכך אבל אין דרך ללכת בהן לר"ה, ומ"ה לא דמי' רק לאומן ולפלוגתא דר"מ ור"י ודו"ק.

שוב הראני חכם אחד דברי הב"י (סי' רנב) שכתב אהא דיוצא אדם בתפילין ע"ש עם חשיכה, דדמי למחט תחובה בבגדו דהריוט יוצא בה עי"ש, ומשמע דס"ל

דתפילין דומה להריוט, ואפי' לר' יהודה פטור ביצא בראשו עי"ש, ועפר אני תחת כפות רגלי מר"ן ז"ל, אכן גם דברינו יש להם מקום בהלכה ובסברא.

ושוב מצאתי ממש כדברי בזקני הב"ח (סי' רנב), אך הב"ח כתב דגם לר"מ חייב, והביא ראיה מזב ומטלית שאינו מצויצת, וכמו רא"י היא, דבזב דרך ללכת בכיסו לר"ה, ובטלית דרכו ללכת לר"ה, אבל בתפילין אין דרכו לצאת לר"ה, ולכן ל"ה רק כמו אומן נושא כלי אומנתו דתליא בפלוגתא ודו"ק.

(ד) ובאופן אחר נ"ל בישוב קושיות המהרש"א והרמב"ם הנ"ל נכון מאוד בדרך פלפול. דהנה הקשו האחרונים בדברי הגמ' דקאמר אי שבת זמן תפילין אסור ליקח שנים דיעבור על ב"ת דמצות א"צ כונה, ולשיטת רבינו יונה בברכות (יב, א) דאף דמצות א"צ כונה, מ"מ במכויין בפירוש שלא לצאת אינו יוצא לכו"ע, א"כ לכוין בפירוש שלא לצאת דאינו יוצא וגם בודאי אינו עובר על ב"ת ומותר אפי' שנים. ולישב זה נאמר, דחיישין שמא ישכח אח"כ ולא יכוין כלל ויעבור על ב"ת, דבשלמא שלא לכוין כלל יכול להיזהר, אבל שיכוין בפירוש שלא לצאת שמא ישכח בינתים.

ואמנם יש להקשות בזה קושיא נפלאה, דהנה מבואר בשבת (צא, א) בהוציא חצי גרוגרות ותפחה פטור, הואיל ונדחה בתחילת הוצאה, וכן מבואר בכמה דוכתי, ומעתה כ"ש אם לא היה בתחילת

הוצאה משא רק תכשיט ואח"כ נעשה משא, יש דיחוי אצל שבת, א"כ שוב תקשה שיכניס שנים ויכוין שלא לצאת ולא יעבור על כל תוסף ולא יהיה משא רק תכשיט, ואח"כ אף אם ישכח אמרינן הכי עדיף מחצי גרוגרות ונתפח, ה"ה הכא בתחילה היה תכשיט ובאמצע נעשה משא, לא יהא אלא שנתפח מי מהני, ואכתי קשה, שיכניס שנים וליכוין בתחילה שלא לצאת, ולומר דחיישין שמא יעמוד לפוש ואז לא יכוין הוא חשש רחוק.

אמנם לדעתי הדבר תליא אי אמרינן מהלך כעומד דמי, כמו דאמרינן בכתובות (לא, א) לבן עזאי דמהלך כעומד דמי חייב, אף במפנה חפציו מזויות לזויות ונמלך עליהם להוציאן דאח"כ הוי עקירה חדשה. ולדעתי ה"ה גם בכזית שנתפח נתחייב לבן עזאי, והר"ף פסק ככן עזאי. ואמנם בגמ' דכריתות (יג, א) אמרו: יש אוכל אכילה אחת וחייב עליה ארבע חטאות, ר"י אומר אף אם היתה שבת והוציאו בפיו, אמרו לו לא מן השם הוא זה, והקשו בתוס' מ"ט דרבנן, ועוד דל"ה הנחה, ותיצו דבליעתן זו הנחתן. וצריך להבין במאי פליגי רבנן ור"מ, ואמנם לפי הבנת התוס' פליגי בזה, דר"מ ס"ל מהלך לאו כעומד ומ"ה חשוב ליה כהרי אכילה דבאמת הוא מהלך ול"ה הנחה ורק הואיל ודרך אכילה היא בכך הוי דרך הנחה כמ"ש תוס' שם בשבת (יא, א) כמו הוציא דיו וכתבו כשהוא מהלך, ולולא אכילה לא היה חייב, אבל רבנן ס"ל מהלך כעומד, והיה חייב אף בלא אכילה, ולכן אמרו לא מן השם. וכן פירש הגאון מלייפניק בברוך טעם, והסברא נחמדה בביאור המחלוקת.

עכ"פ המורס מזה, דר"מ ס"ל מהלך לאו כעומד. ומעתה מיושב הכל בטוב טעם, דבגמ' קאמר שפיר דאי שבת זמן תפילין אסור להניח ב' זוגות דיעבור על ב"ת ויהיה משא, ואי דיכוין שלא לצאת שמא ישכח, ואי דבאמצע הליכה יהיה ככזית שנתפח דנעשה באמצע משא, הגמ' קאי אי מהלך כעומד דמי, אבל לר"מ דס"ל מהלך לאו כעומד דמי, ולדידי' ליכא למימר דיעבור על ב"ת דיכוין שלא לצאת, ואם ישכח ג"כ לא מחייב כנ"ל, ולכן ע"כ לא ס"ל מקום יש בראש, וס"ל כי שרי רבנן במקום תפילין, ומשום הכי ליכא להוכיח דס"ל שבת לאו זמן תפילין. וכן מיושבין דברי הרמב"ם דהוא ג"כ ס"ל לאו כעומד דמי, ומשום הכי ע"כ כשנוי' דלעיל דפליגי במקום יש בראש, ומ"ה פסק דווג זוג ודו"ק.

עוד אמרתי בזה, דתליא בדבר שאינו מתכוין דלכתחילה יכוין שלא לצאת ולא יהיה משא, ואם אח"כ ישכח ויעבור על כל תוסף בלי דעת ויהיה משא והיה דבר שאינו מתכוין כמ"ש תוס' בשבת (יא, א) גבי לא יצא החייט במחטו דאינו מתכוין להוצאה וגם כאן לא יכוין להוסיף, וממילא לא יכוין להוצאה, וע' בכורות (לג, ב) משמע דר"מ ס"ל דשא"מ מותר. ובוה יצאתי מענין לענין בסוגיא דחנוכה ומענינא דיומא.

(ה) ונבא לישב דברי הרמב"ם שפסק לענין מנורה דדוקא מנר לנו ולא בקינסא, וע"כ בקינסא כ"ע מודי ובנר לנו פליגי, דהרי הלכה כשמואל, ובגמ' מסקי בקושי' להך לישנא ממנורה כמו שהקשה

בלח"מ בה' חנוכה עיי"ש. ולבאר המשך הגמ' מדליקין מנר לנר ומתירין מבגד לבגד והלכה כר' שמעון בגריה, ורב ס"ל אין מדליקין מנר לנר ואין מתירין מבגד לבגד ואין הלכה כר"ש בגריה. ונ"ל לבאר בדרך פלפול, דאם אין מדליקין מנר לנר ע"כ ס"ל אין מתירין וכו' ואין הלכה כר' שמעון, דהנה בגמ' מקשה עלי' דרב להך לישנא דפליגי מנר לנר ממנורה דמדליקין מנר לנר ואסקי בקושיא. ולפי מה שהביא הרשב"ם בב"ב (נב, ב) דהיכא דמסקי בקושיא יש לה תירוצ, ועיין בכללי הש"ס. ולכן י"ל דלקו' הגמ' נוכל לתרץ בטוב, דבאמת רב ס"ל אסור להשתמש לאורה, ולא תימא דוקא תשמיש, אלא כל הנאות אסור מנר חנוכה, וכמבואר בפוסקים דנר חנוכה אסור בהנאה.

והתוס' בשבועות (מד, ב) הקשו לרב יוסף דשומר אבדה הוי שומר שכר דפטור למיתב רפתא לעני, ואמאי מותר לתקוע במודר הנאה דמצות ל"ל ניתנו, והרי נהנה מפרוטה דרב יוסף. ועיין בישועות יעקב אור"ח (סי' תקפו) דהק' קשה גם לרבה לשיטת הרדב"ז דבשעה שעוסק ודאי פטור למיתב רפתא עיי"ש, ואמנם ק' התוס' יש לישיב בפשיטות, דהר"ן בגיד הנשה בסוגיא דריחא כתב, דליכא למימר בבת תיהא משום הנאה, דבהנאה הוי דשא"מ דליכא למימר דהוי פ"ר, דבהנאה ל"ש פסיק רישא, וראי' ממוכרי כסות דמוכרין כדרכן אע"ג דהו"ל פסיק רישא עיי"ש.

ומעתה, בשלמא אי מצות ליהנות ניתנו אסור, דמתכוין למצוה וכמתכוין

להנאה, משא"כ אי מצות לאו ליהנות ניתנו ורק בשנהגה מפרוטה דרב יוסף, לזה לא מתכוין והוי דשא"מ, וגם בלאו דברי הר"ן נכון, דפרוטה דרב יוסף ל"ה פסיק רישא, דלמא לא יכא עני כמבואר, וזה ברור. (ובעניתי נ"ל סברא ברורה, דזה ל"ש רק במודר הנאה ואם אין מעילה בקונמות. משא"כ לענין שופר של עולה ושלמים ל"ש לתרץ כן. דלפי המבואר בגמ' פסחים (לג, א) למעוטי נתכוין לחתוך את המחומר וכו' וכיוצא בזה במעילה נתכוין לחמם בגיז' חולין עיי"ש וברש"י, דאף דבכל איסורין בעינן מלאכת מחשבת במעילה לא בעינן, והוא דבר חדש, דלפ"ז בשופר של שלמים בנהגה מפרוטה דר"י אף שאינו מתכוין אסור. ובה מיושבת קושית התוס' ברה" (כה, א) על רב יהודא דס"ל בשופר של ע"א אם תקע יצא, ובשופר של שלמים לא יצא עיי"ש, ולהנ"ל מיושב עפ"י מה שפלפלו האחרונים בישועות יעקב ובטעם המלך, לרב יהודא דקשיא לדידי' מערבה דמוכח דמללה"נ. ותי' בטעם המלך דטעם דרב יהודא דס"ל כהכלבו דבשופר איכא הנאת הגוף בתקיעה עיי"ש.

ולדעתי י"ל דס"ל דע"כ הוי מצוה הבאה בעבירה דנהנה מפרוטה דר"י. ואמנם גם על הכלבו ועל קושית התוס' בשבועות י"ל דאין מכוין להנאה זו. ואולם לפי הגמ' פסחים (כו, א) שהבאתי במעילה חייב באינו מתכוין. ומעתה מיושבת קושית התוס', דבשלמים לא יצא דנהנה דמתנאה והוי מצוה הבאה בעבירה, או מטעם דנהנה מפרוטה דר"י, ול"ש אינו מתכוין, דבמעילה חייב ולא בעינן מלאכת מחשבת, ואף

דבשלמים ליכא מעילה מ"מ איסור הקדש יש בו. משא"כ בשופר של ע"ז דפטור באין מתכוין ליהנות מע"ז כדאיתא בפסחים (כו, א) בסוגיא דלא אפשר וקמכוין, וע"כ במצוה גופי' ס"ל לר"ה מללה"נ ורק מהנאת הגוף או מפרוטה, ולזה לא מתכוין ודו"ק.

ועיין בתוס' פסחים (כו, א) ד"ה הא וכו' שכתבו: הוה מצי לאוקמי כר"ש דאליבא דר"י פליגי. ולפמ"ש מיושב ק' התוס' דבהקדש אף ר"ש ס"ל דשא"מ אסור כר"י. וכיון דלאביי למ"ד דשא"מ אסור בלא אפשר, שרי אף במתכוין, ה"ה בהקדש לר"ש דדשא"מ אסור בלא אפשר שרי אף במתכוין, ולא מצי לאוקמי כר"ש. מיהו יש לפלפל בזה דאולי כיון דס"ל לר"ש בכל דוכתא דשא"מ מותר לא שייך סברת אביי ודו"ק היטב. והרבה יש לדבר בזה. ויש לפלפל לענין מודר הנאה אי יש מעילה בקונמות. ועיין ברש"י פסחים (לג, ב) דזה חידוש במעילה.

(ו) **ומעתה** לרב דס"ל אין הלכה כר"ש בגריה, שוב י"ל הטעם דאין מדליקין מנר לנר דנהנה מפרוטה דר"י באותו שעה שמדליקין, ולפי המבואר דלא נפטר רק בשעה שעוסק במצוה עיין תוס' ב"ק (נו, א), אחר שהדליק כבר הראשון שוב נתחייב בפרוטה דר"י, ועתה שמדליק השני מראשון ונפטר הו"ל הנאה מהנר הראשון שפטור ע"י כן, והיינו דהוי אכחוש מצוה, שהמצוה נפחת והוא נהנה ממנה הנאת הגוף שמרויח פרוטה דר"י. ואי דאין מתכוין, רב ס"ל דשא"מ אסור. ואמנם דעת הרד"ה

דמצוה דרבנן ליהנות ניתנה, ותמה השעה"מ יציבא בארעא וכו' ותי' דס"ל כשיטת הרשב"א דאף בהנאת הגוף מללה"נ, ורק דס"ל דוקא במצוה דאורייתא בטל הנאת הגוף בהדי מצוה ומותר, ובמצוה דרבנן לא בטל הנאת הגוף ואסור. ומעתה לא קשה כלל לרב ממנורה, דלפי מה שביארנו דנהנה מפרוטה דר"י והו"ל הנאת הגוף. ובמנורה דהוי מצוה דאורייתא מותר להדליק דמללה"נ אף בהנאת הגוף. משא"כ בחנוכה דהוי מדרבנן בהנאת הגוף ליהנות ניתנו, ולכן אין מדליקין מנר לנר, דנהנה פרוטה דר"י והנר נפחת והיא נהנה הנאת הגוף ודשא"מ אסור ונכונים דברי רב, ואף דבכל הדלקת נ"ח נהנה מפרוטה דר"י זה מצותו בכך, אבל להדליק מנר לנר שכבר הדליק אסור ליהנות עתה להכחיש המצוה ולהריות על ידי כן פרוטה דרב יוסף.

ואמנם כיון דע"כ ס"ל לרב במצוה דאורייתא אף בהנאת הגוף שרי דאל"כ קשיא ממנורה. ולשיטה זו הקשה בברית אברהם ק' עצומה, דלמה לי קרא לכלאים בציצית, והרי בלא"ה מללה"נ, וכלאים אינו חייב אלא בנהנה. ואי דהו"ל הנאת הגוף, הרי לרשב"א אף דהנאת הגוף מללה"נ, ולמ"ל קרא לכלאים בציצית. וישבנו זה ככיר, דלפ"מ שכתבו התוס' בנדה ד' (סא, ב) דבציצית נמי אינו חייב רק ביש לו הנאה ל"ק קושי' זו, דע"כ לא קאמר הרשב"א דבהנאת הגוף מללה"נ, אלא היכא שהמצוה לא תליא בהנאה אתה אומר מללה"נ ול"ה הנאה, אבל כשהמצוה תליא בהנאה ובלא הנאה ל"ה מצוה ל"ש לומר כן, דאם אין

כאן הנאת הגוף אף מצוה אין כאן, כגון בכלאים בציצית כשאתה אומר דל"ה הנאת הגוף אינו חייב בציצית ואין כאן מצוה, וע"כ הוי הנאה ודו"ק כי זה ברור.

אמנם ההוכחה לזה מדמסירין ציצית מטלית של מתים. וע' בתוס' שהקשו דבמנחות (מא, א) אמרין האי שעתה ודאי רמין, ובברכות (יח, א) אמרין דליא לכנפי' שלא יהיה לועג לרש, משמע דטלית של מתים לא היה בציצית. ובתוס' ב"ב (עד, א) תי' דדוקא לשמואל דס"ל מצות אין בטלין לעתיד לבא היה ציצית, אבל לדידן לא היה ציצית, עוד תירצו שם דעשו ציצית ותיכף היה מסירין אותן עיי"ש, ועוד דסומכין על מ' שמחות. ותי' זה בכמה מקומות, ולתי' הראשונים לדברי הגמ' ג"כ היו מסירין הציצית, ולפ"ז קשיא, דהו"ל לועג לרש ואיך מסירין הציצית, וע"כ כמו שכתבו תוס' נדה, דגם בחי אם לא נהנה פטור מציצית, וע"כ במת ל"ה לועג לרש. וע"כ מוכח מדמסירין ציצית של מתים, דבציצית אינו חייב רק בהנאה ול"ק קושית הברית אברהם.

ואמנם אי ס"ל מתירין מבגד לבגד, הרי אין כאן לועג לרש כלל מה שמסירין מטלית של מתים, די"ל דצריך הציצית לבגד אחר, ועי' תוס' שבת (כב, א) בסוגיא, ואין כאן הוכחה דבציצית בעינן הנאה, ומסברא לא בעינן הנאה ונתעורר קר הברית אברהם.

(ז) **ומעתה** הסוגיא כמין חומר, דרב ס"ל אין מדליקין מנר לנר וקשיא ממעשה דמנורה, וע"כ לומר דטעמא דרב

דהו"ל הנאת הגוף מפרוטה דר"י, ובמצוה דרבנן אסור ליהנות הנאת הגוף היכא דמכחיש מצוה אחרת, ובמצוה דאורייתא לל"נ אף בהנאת הגוף, ושוב קשיא למ"ל קרא לכלאים בציצית, הרי במצוה דאורייתא לל"נ אף בהנאת הגוף כק' הברית אברהם, וע"כ לומר כתי' הנ"ל דבמצוה דתליא בהנאה ל"ש כן דאם הנאה אין כאן מצוה אין כאן, ומנ"ל הכא דבציצית בעינן הנאה, וע"כ מדמסירין טלית של מתים והרי לועג לרש, וע"כ דבחי בעינן ג"כ הנאה.

אמנם זה יש לדחות, דלעולם לא בעי הנאה ורק דל"ה לועג לרש שצריך הציצית לבגד אחר, ועכ"פ הוראה יסבור כן, וע"כ רב ס"ל אין מתירין מבגד לבגד, ולכן יש הוכחה הנ"ל, ול"ק קושית הברית אברהם, וע"כ שפיר במנורה ובחנוכה אסור דהו"ל הנאת הגוף ופרוטה דר"י, וקשיא דהו"ל דשא"מ כנ"ל, ולכן תירץ דס"ל אין הלכה כר"ש בגרירה.

ולשמואל ס"ל להיפך מדליקין מנר לנר כדמוכח ממנורה, ואי די"ל דשם הוי מצוה דאורייתא ולל"נ אף בהנאת הגוף. זה אינו, דע"כ בהנאת הגוף ליהנות נתנו אף מדאורייתא. דאל"כ קשיא למ"ל קרא לכלאים בציצית הרי מלל"נ, ואי דהמצוה תליא בהנאה, קשי' מנ"ל לומר הכא, ואי בדמסירין טלית של מתים לתי' השני בתוס' ב"ב (עד, א) ס"ל מתירין מבגד לבגד ול"ה לועג לרש, וליכא הוכחה וסברא החיצונה דל"ב הנאה, ומוכח מכלאים בציצית דבהנאת הגוף להנות ניתנו, ואי דא"כ אף

לדידי' תיקשי' ממנורה דהו"ל הנאת הגוף דנהנה פרוטה דר"י, לזה קאמר דס"ל הלכה כר"ש בגרירה, והו"ל דבשא"מ, ול"ה הנאת הגוף כלל, ואם אין הנאת הגוף בין מצוה דאורייתא ורבנן לל"נ, ולכן מדליקין מנר לנר (והגם די"ל לשמואל גופי' ג"ח מותר להשתמש, ג"ל דדחי רב לסברתו, ובזה י"ל

ג"כ לתי' הראשון דלשמואל לא הסירו הציצית מהטלית ודו"ק היטב). ועכ"פ כיון דלרב יש לישב קו' הגמרא, ס"ל לרמב"ם ז"ל דפליגי מנר לנר דלא איתותב רב ובקינסא כ"ע מודים ולכן פסק הרמב"ם דבקינסא אסור. ובדרך פלפול נכונים הדברים מאוד לחדר התלמידים.

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכן
דרשות לבר מצוה - ב מנדלבוים, דוד אברהם עמוד מס: 264 הודפס ע"י אוצר החכמה

הנאמן רבי יחיאל בונים שליט"א

סימן קיט

לבר מצוה בחנוכה

במדרש פליאה על הפסוק בשיר השירים, "הדודאים נתנו ריח" זה ראובן שהציל את יוסף מן הבור, "ועל פתחינו כל מגדים" זה נר חנוכה, "חדשים וגם ישנים דודי צפנתי לך" זה תורה שבכתב ותורה שבעל פה ע"כ. וכבר האריכו המפרשים בביאור מדרש זה כל אחד לפי דרכו. גם צריך עיון למה נקט לשון יחיד נר חנוכה ולא לשון רבים נרות חנוכה.

והנה המגן אברהם התחיל את הלכות חנוכה (בסי' תע"ר) בזה הלשון, נוהגים הנערים העניים לסבב בחנוכה על הפתחים ע"כ. והבני יששכר זי"ע בחי' מהרצ"א בקיצור פסקי המג"א הוסיף "נוהגין הנערים קטנים לסבב על הפתחים", ויש להבין מה רצה המג"א להשמיענו בזה, וכן יש להבין מדוע נהגו כן ודוקא הנערים הקטנים.

וכדי ליישב זאת נקדים דברי המחבר בשולחן ערוך אורח חיים (סי' ל"ז סעיף ב') שכתב, מצותן להיות עליו [התפילין] כל היום, אבל מפני שצריכין גוף נקי ושלא יסיח דעתו מהם ולא כל אחד יכול להזהר בהם, נהגו שלא להניחם כל היום, אך צריך כל אדם ליהדר עליו בשעת קריאת שמע ותפילה ע"כ. והפרי מגדים (שם) מסופק, האם הכוונה היא דמן התורה מחוייב להיות

בתפילין כל היום וכיון שקשה להזהר לכן די בשעת קריאת שמע ותפילה, או דמן התורה מספיק שיניחם לרגע אחד, ומדרבנן צריך שיהיו עליו כל היום, וכעת שקשה להזהר כל היום ביטלו חכמים תקנתם ואמרו שמשפיק בשעת קריאת שמע ותפילה, ומביא שם מלשון הלבוש שמשמע ש"ל שהמצוה מן התורה כל היום, אך מלשון הרמב"ם (בפרק ד' מהלכות תפילין הלכה כ"ה-כ"ו) שכתב, לפיכך צריך אדם להשתדל להיותן עליו כל היום שמצותן כך היא, משמע דזה רק למצוה מן המובחר, וצריך להבין במה תלוי הספק של הפרי מגדים הנ"ל אי מה"ת המצוה כל היום או רגע אחד.

ויש לומר בדרך פלפול, שזה יהיה תלוי במחלוקת רבה ורב יוסף בב"ק (דף ג"ו ב') ובעוד מקומות בש"ס, איתמר שומר אבידה, רבה אמר כשומר חנם ורב יוסף אמר כשומר שכר, רבה אמר כשומר חנם הוא, דאיזה הנאה יש לו כששומר על האבידה, ורב יוסף אמר כשומר שכר, דיש לו הנאה דשמירתו על האבידה שאז מקיים מצוות ואספתו אל תוך ביתך, והעוסק במצוה פטור מן המצוה, וא"כ פטור אז מליתן צדקה לעני. וכתבו התוס' בב"ק שם (וכן בעוד מקומות), דדוקא בשעה שמתעסק ממש באבידה לצורך האבידה - אז הוא נחשב עוסק שפטור מן המצוה, אבל בזמן שאין מתעסק בה ורק

האבידה מונחת בביתו, אינו נפטר ממצוה, וסברא היא, דהאם אדם שיש לו תפילין בראשו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו - יהיה פטור מכל המצוות מטעם עוסק במצוה פטור מן המצוה, זו היא שיטת התוס'.

אבל האור זרוע בהלכות סוכה (סי' רצ"ט) חולק על התוס' וטובר, דבכל האופנים אמרינן עוסק במצוה פטור מן המצוה ואף בשעה שהאבידה רק מונחת בבית ואינו עוסק בה. והנה עפ"י דברי האור זרוע צריך להבין באמת, דלפי"ז נמצא דרב יוסף פטור ממצוה צדקה אפי' כשאינו עוסק באבידה, וא"כ יהיה קשה קושיית התוס', דהאם אדם שיש לו תפילין בראשו יהיה פטור מכל המצוות.

אלא מוכרחים לומר לפי"ז, דרב יוסף יתרץ, דממצות תפילין אין ראיה, דמן התורה מספיק שיקיים המצוה רק ברגע אחד ואז באמת פטור מכל המצוות, אבל כל היום כולו זה רק מדרבנן, ורב יוסף יסבור לפי"ז דהעוסק במצוה דרבנן אינו פטור ממצוה של תורה. אבל רבה שחולק על רב יוסף י"ל, או שסובר שמצות תפילין שילבש אותם כל היום מה"ת, או שיסבור דגם העוסק במצוה דרבנן פטור ממצוה של תורה, ולכן אינו יכול לסבור דשומר אבידה הי' כשומר שכר, ולכן סובר דהוא רק כשומר חנם.

ולפי"ז א"ש הרמב"ם לשיטתו והלבוש לשיטתו, דהרמב"ם (בפי"ג מאבידה ה' י') פוסק כרב יוסף, דשומר אבידה שומר שכר, ולפי"ז כנ"ל מוכרחים

לומר דמה"ת מצות תפילין הי' רק רגע אחד, ולכן הרמב"ם לשיטתו כתב כנ"ל דכל היום זה רק למצוה מן המובחר, אבל הלבוש בחו"מ (סי' רס"ז סעיף ט"ז) הביא דעת יש אומרים הפוסקים כרבה דשומר אבידה שומר חנם הי', ולפי"ז כנ"ל נמצא דמצות תפילין מה"ת כל היום, ולכן לשיטתו כתב באורח חיים שם דמצוותן מה"ת כל היום ודו"ק.

והנה בספר נחלת בנימין (סי' קכ"ח) הביא קושיית הפני יהושע בשבת בסוגיא דכבתה שהקשה על הגמ' בשבת (דף כ"א) דשמן שריפה (דהיינו שמן תרומה שנטמאת) מדליקין בחנוכה - וקשה הלא שמן זה אסור בהנאה לישראל ורק לכהן מותר בהנאה, ותרין הפני"ז דמצוות לא ליהנות ניתנו, דהיינו שהנאת מצוה לא חשוכה הנאה, והקשה הנחת בנימין, דלפי רב יוסף הנ"ל שזה שנפטר מצדקה הי' הנאה, א"כ יקשה, דבשעה שמדליק בשמן תרומה שנטמאת ומקיים בזה מצות נר חנוכה, הרי הוא נהנה שנפטר ממצות צדקה, ואף שהגמ' בנדרים (דף ל"ג ע"ב) אומרת, דפרוטה דרב יוסף לא שכיחא, היינו דאין שכיח שיבוא כעת דוקא בשעת עסק המצוה או שיוכל זה שמקיים המצוה לילך למקום שאין עני, אבל בנר חנוכה שצריך להדליק בחוץ במקום שבני אדם מצויים, א"כ הי' פרוטה דרב יוסף שכיחא ע"כ.

והנה לשיטת התוס' בב"ק הנ"ל יש לתרץ, דכיון דההלכה היא (באורח חיים סי' תרע"א ותע"ב) דהכל מצווין להדליק נר חנוכה בזמנו, ואפילו עני המתפרנס מן

מסובכים על הפתחים דייקא, ושפיר מדליקין בשמן שריפה ואין כאן הנאה שנפטר מכח עוסק במצוה, דזה רק מצוה דרבנן.

וזה שמסיים המדרש, חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך זה תורה שבכתב ותורה שבעל פה, דלכן עוסק במצוה שהיא דרבנן אינו נפטר ממצוה של תורה.

או יש לפרש, דאף שיצא לנו כנ"ל שהעוסק במצוה דרבנן אינו נפטר ממצוה של תורה, אך ח"ו אל תבוא לזלזל במצוות דרבנן דשניהם שווים, וחדשים גם ישנים דודי צפנתי לך זה תורה שבכתב ותורה שבעל פה ושניהם שווים לטובה ודו"ק בס"ד. (ועפ"י כל הנ"ל יש לבאר גם דברי השאלות והידועים כרי שיהיה נר חנוכה מימין ומזוזה משמאל ובעל הבית בטלית מצויצת באמצע וכו' ודו"ק תן לחכם ויחכם עוד).

והוי כקטן ואינו סמוך על שולחן אביו שמציאתו לעצמו, ולכן שפיר נתן מזה לאמו, ולא הוי כמציאת קטן דלאביו, אלא שלו היא. עכד"ק.

ומעתה מיושב הכל בס"ד, הדודאים נתנו ריח זה ראובן שהציל את יוסף מן הבור, דאנו רואים מראובן שהציל את יוסף והודה לשיטתו, כשיטת יעקב אבינו, דהחיוב ללמוד רק תורה כל היום ונלמד מתפילין דמצוותן כל היום, וגם ראינו מראובן, דכשהאב עני הוא כיעקב אבינו ע"ה שיושב ולומד כל היום, אז ראוי שבנו הקטן ידאג בעצמו למזונותיו כראובן שלקט דודאים, ולכן מובן שעל פתחינו כל המגדים זה נר חנוכה, היינו נר יחידי, דמיירי בעני שאין לו רק נר אחד לעיקר החיוב, ולכן אינו מחוייב לחנך את בניו בהידור, ולכן

וכעת מתורצים היטב דברי המג"א בריש הלכות חנוכה, דהמגן אברהם לשיטתו דס"ל כנ"ל דגם נערים עניים שהגיעו לחינוך אינם חייבים בנר חנוכה לעצמם דזה רק הידור, וא"כ הרי הם מסובכים על הפתחים כדרכם, ועם כל זה שפיר מדליקים בשמן שריפה ולא חשובה הנאה, כיון שהעוסק במצוה דרבנן אינו נפטר ממצוה של תורה

ומעתה אפשר ליישב בס"ד גם את המדרש פליאה הנ"ל, ונקדים תחילה ב' הקדמות מכ"ק אדמו"ר מצאנו בעל "דברי יציב" צ"ל. א. בישראל סבא (גליון ע"ה) מבאר הרבי זי"ע דיעקב אבינו איש תם יושב אהלים ס"ל דהחיוב הוא ללמוד תורה כל היום כדעת רבי שמעון בברכות (דף ל"ה). ולומד את זה מתפילין דסמיך לזכרת בם, וכמו שתפילין מצותן כל היום כן גם לימוד התורה, ובוה נחלקו יוסף והשבטים, דיוסף ס"ל שיטת אביו יעקב, ולכן רק אצל השבטים נאמר שהלכו לרעות את עצמן, דס"ל כר' ישמעאל בברכות שם שהנהג בהם מנהג דרך ארץ, אבל יוסף בן זקונים הוא לו וכהתרגום ארי בר חכים הוא ליה, ולמד כל הזמן תורה אצל יעקב אבינו ע"ה.

ב. עוד כתב הרבי זי"ע בישראל סבא (גליון נ"ו) דראובן שהלך ללקוט דודאים כשהיה אז ילד בן ג' או ד' שנים, עשה כמו שאמר ר' פנחס בן יאיר בחולין (דף ד' ב') דמיום עמדו על דעתו לא נהנה מסעודת אביו ע"ש, ולכן הלך ראובן ללקוט דודאים כשדה, שלא רצה להנות משל אביו,

הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק, א"כ שוב לא הוי שכיח שבשעת ההדלקה ממש יבוא עני לבקש צדקה, ולא חשובה הנאה, ומתורץ מה שמותר להדליק בשמן תרומה שנטמאת (ויש להוסיף עוד מהגמ' בריש ברכות דהעני נכנס לביתו לאכול פיתו בזמן צאת הכוכבים, וא"כ גם מחמת זה לא שכיח שבשעת ההדלקה יבוא עני).

אך כל זה לגבי עניים גדולים או קטנים שהגיעו לחינוך - שפיר י"ל כנ"ל דאינם מצויים לבקש צדקה בשעת ההדלקה, אבל עניים קטנים שלא הגיעו לחינוך אפי' כשהגיעו לחינוך לפי דעת המגן אברהם (בסי' תרע"ד) דאף דמחוייבים לחנכם במצוות זה רק בדבר שהגדול חייב לחינוך לפי דעת המגן אברהם בסי' תרע"ד דאף דמחוייבים לחנכם במצוות זה רק בדבר שהגדול חייב מצד הדין - אז חייב לחנך בו את הקטן, אבל בדבר שגם הגדול חייב רק משום הידור פטור לחנך בו הקטן. וא"כ כיון שמעיקר הדין די בנר איש וביתו ואין הקטנים מדליקים, א"כ עדיין יקשה דשכיחי קטנים עניים בחור, וא"כ היאך ידליק בשמן שריפה והלא נהנה מפרוטה דרב יוסף.

אמנם להאור זרוע הנ"ל מתורץ היטב, דלפי הנ"ל יוצא, דרב יוסף דהוא זה שס"ל שמה שנפטר מצדקה ע"י המצוה חשובה הנאה - הרי הוא מוכרח לסבור דהעוסק במצוה אינו נפטר ממצוה של תורה (דאל"כ יהיה קשה מתפילין וכו"ל), ולכן מתורץ, דאף שעוסק במצוה נר חנוכה דהיא מרבנן, אינו נפטר ממצוה צדקה שהיא מה"ת.

הנאמן ר' זלמן ינקלביץ דל

סימן קכ

דרשה לחנוכה

במסכת שבת (דף כא, א) בסוגיא ד"ככתה", מביאה הגמרא את המימרא של רב הונא "פתילות ושמינים (הרעים) שאמרו חכמים אין מדליקים בהם בשבת, (מפני החשש שמא יטה ויתקן אותם, כשיראה שהם אינם דולקים יפה) אין מדליקין בהם בחנוכה בין בחול ובין בשבת". ומבאר רבא את טעמו של ר"ה, דבחול אסור, כי ר"ה סובר "ככתה (אם ככתה נר חנוכה לפני זמנה והשעור שקבעו החכמים) זקוק לה", מוכרח עוד הפעם להדליקה, ואם לא, אינו יוצא ידי חובתו, ולכן חוששין בפתילות ושמינים הרעים האלה, שהנר חנוכה תכבה, והוא יפסע ולא ידליקה, ובשבת אסור, כי ^{אסור}סובר מותר להשתמש לאורה של נ"ח, ואם לא תדלק יפה בזמן התשמיש, חוששין שמא יטה.

ורב סובר, שכן מותר להדליק בפתילות ושמינים האלה בחנוכה בין בחול ובין בשבת, ומבאר ר' ירמ' את טעמו, כי רב סובר, "ככתה אין זקוק לה", ואפילו אם אינו חוזר ומדליק ג"כ יוצא ידי חובתו, וממילא אין לחשוש שמא תכבה ולא יחזור וידליק, כי מאי בכך, הלא בין כה וכה יוצא י"ח, ובשבת מותר, כי הוא סובר, שאסור להשתמש לאורה של נ"ח, ואם אינו משתמש לאורה, לא איכפת לו אם אינה דולקת יפה, ולא יבא להטות.

ומסביר רש"י את הטעם של איסור השמוש לאור הנר, כדי שיהי' ניכר שהיא נר מצוה, וע"י זה יש יותר פרסום לנס. ומקשים האחרונים, דהלא לקמן בגמרא (כב, א) מבואר, שהטעם הוא משום "בזוי מצוה" - אם הוא משתמש בה, הוא מבזה את המצוה, ומה הכריח את רש"י לגודל מן הטעם הזה ולחדש טעם אחר.

ונראה לתרץ את קושיית האחרונים על רש"י באופן זה: דהנה בעירובין (צה, א) אומרת המשנה: "המוצא תפילין בשבת מכניסן זוג זוג" היינו, מי שמוצא תפילין במקום הפקר, ויכולים לבוא לידי בזיון, מכניס אותן העירה בכל פעם רק זוג אחד, אבל יותר מזוג אחד בבת אחת אסור, כך סובר הת"ק, ומבאר הגמרא את טעם הת"ק, כי הוא סובר דשבת זמן תפילין, ומצות תפילין הלא היא רק בזוג אחד, לפיכך אחד מותר לו להכניס כמו כל מלבוש או תכשיט שהוא במקומו הראוי וכדרך מלבוש, אבל שני זוגות בבת אחת אסור, אע"פ שאנחנו סוברים שיש מקום בראש וביד להניח בו שני תפילין, וממילא שניהם הם במקומם הנכון וכדרך מלבוש, בכל זאת אסור, כי הלא ת"ק סובר ששבת זמן תפילין, והמצוה היא רק בזוג אחד, וביותר מזוג אחד הוא עובר על "בל תוסיף", ומפרש רש"י שהלאו הזה עושה אותם למשא, כי אין להתקשט

במלבושים שיש בהם איסור, ועבירה אף פעם לא תהיה תכשיט.

ומעירים המפרשים על דברי רש"י אלה: לאיזה צורך מוסיף רש"י בביאורו, שה"בל-תוסיף" עושה את התפילין ל"משא" וחייב משום שבת, האם לא מספיק וכדאי לעצמו הלאו של "בל-תוסיף", שבשבילו יאסור הת"ק שני "זוגות", ולמה לו לרש"י להוסיף לה"בל-תוסיף", גם את איסור משא.

ולכאורה יש ליישב את פירושו של רש"י, שדוקא משום "משא" יש לאסור שני זוגות, אבל משום כל תוסיף לחוד לא הי' אסור. דהנה באמת קשה איזה כל תוסיף יש כאן, הלא מבואר בסנהדרין (פח, ב), שכל תוסיף יש רק אם ההוספה והעודף נקשר ומחובר למצוה, אבל אם "האי לחודי" קאי והאי לחודי" קאי, היינו דכל אחד עומד לחוד ונפרד בפני עצמו, אין כל תוסיף, למשל, כל תוסיף בציצית ישנו רק אם נגיד שהקשר העליון הוא דאורייתא, שמדין תורה צריכים לעשות את הקשר, ואז אם הוא מכניס חוט חמישי בתוך הקשר עובר על כל תוסיף, אבל אם בכלל לא צריכים לשום קשר מהתורה, אין הלאו של כל תוסיף, כי זה שראוי למצוה הוא המצוה, והעודף הבלתי קשור הוא כמי שאינו, וא"כ קשה איך יש כאן בשני זוגות, שאינם קשורים ומחוברים ביניהם, האיסור של כל תוסיף, הלא האי לחודי" קאי והאי לחודי" קאי.

ומפאת חומר הענין מוכרחים אנו להגיד, כמו שהתוס' מחדשים במסכת

סנהדרין (שם ד"ה האי וכו') שאפילו ב"האי לחודא קאי, והאי לחודא קאי" יש כל תוסיף מדרבנן, ולאיסור מדרבנן זה נתכוונת כאן הגמרא, אליבא דת"ק שאוסר שני זוגות. אבל לפ"ז מתעוררת מאל"י שאלה חזקה, הלא בכמה מקומות במסכת שבת (ה, ב) ובמסכת עירובין (צז, ב) מבואר, שהתירו חכמים אסורי דרבנן בכדי למנוע בזיון לכתבי קודש ולכל תשמישי קדושה, ולמה כאן אינם מתירין את הכל תוסיף הזה, שהוא רק מדרבנן, בכדי לאפשר הצלת תפילין ומניעת בזיון מהן.

והתשובה על השאלה הזאת היא פשוטה, כי אם יש אפילו איסור דרבנן ללבוש את התפילין, האיסור הזה שולל כבר מהתפילין את דין תכשיט, וממילא הם משא עבור כל יהודי, ויוצא אפוא, שע"י האיסור דרבנן, נעשה איסור דאורייתא של הוצאת משא, וזה אי אפשר להתיר משום מניעת בזיון לתפילין.

ומה מדודים ושקולים עכשיו דברי רש"י ואין בהם שפת יתר, דרש"י מוכרח להוסיף את איסור משא שזהו מדאורייתא, ואינו יכול להסתפק באיסור כל תוסיף גרידא, שהוא כאן רק מדרבנן, והי' צריך להיות מותר, כדי למנוע בזיון מהתפילין.

איברא, דלאחר העיון גם בזה עוד רש"י לא העלה ארוכה לקושיא, כי ידועים דברי הרשב"א שכל מלאכה בשבת אם עושים אותה לשם מצוה, זוהי מלאכה שאינה צריכה לגופה, כי הוא אינו מתכוין למלאכה רק לקיום המצוה ע"ש בדבריו.

ונמצא אפוא שגם כאן, כשהוא מתכוין להציל את התפילין מבזיון, הוא מלאכה שאצל"ג, ואסור רק מדרבנן, וחזרת אפוא הקושיא למקומה, אפילו אם הבל תוסיף הופך את התכשיט למשא, ג"כ אין לפנינו יותר מאיסור דרבנן, שאין לו שום מקום במקרה שנוגע למניעת הבזיון מן התפילין.

אבל באמת דברי רש"י מאירים וברורים, כי המפרשים קובעים, שכל חדרשו של הרשב"א הוא רק אם עושה מלאכה לצורך מצוה דאורייתא, אז היא מלאכה שאצל"ג, אבל במצוה מדרבנן, המלאכה נשארת בתוקפה, והיא מלאכה הצריכה לגופה, וא"כ כאן שהמלאכה נעשית לשם מניעת בזיון מהתפילין, היינו דהיא מצוה מדרבנן, לא גרע מכוחה כלום, ונשארת מלאכה גמורה שאסורה מדאורייתא, ואינה ניתרת משום הצלת תפילין, ודברי רש"י מאירים.

ועכשיו כבר אפשר לגשת לתרץ את דברי רש"י החמורים בסוגי' ד"ככתה" למה רש"י אינו אומר את הטעם של "אסור להשתמש לאורה" משום בזוי מצוה כדמוכח בגמרא, רק אומר משום היכר שהוא נר מצוה. דהנה הפוסקים מסיקים, שהנפקא מינה לדינא בין שני הטעמים הללו הוא, דאם נגיד דהטעם הוא משום בזוי מצוה, יוצא שתשמיש מצוה מותר, כי בזה אינו מבזה את נר חנוכה, ואם נגיד דהטעם הוא משום "היכר", יהי אסור גם תשמיש מצוה, כי ה"היכר" ישנו רק אם הוא עומד מן הצד ולא משתמשים בו כלום, מה שאין כן אם משתמשים בו מה שהוא, יהי אפילו תשמיש מצוה, חושבים

הרואים שלצורך השמוש הזה הודלק ואין "היכר" ופרסום נס.

ועל יסוד זה פוסק באמת בעל העיטור ומביאו הטור (או"ח סי' תרעג) שאעפ"י שההלכה כרב, שאסור להשתמש לאורה, מ"מ למצוה מותר. וטעמו פשוט, כי לפי דעתו, היסוד של איסור השימוש הוא משום בזוי מצוה, וכשמשתמשים למצוה אין בזיון.

אמנם על דינו של בעל העיטור מקשים האחרונים פליאה עצומה, אם באמת הדין ככה, שלמצוה מותר, מה מועיל לרב הטעם של "אסור להשתמש לאורה", שיהי' מותר להדליק בפתילות ושמינים גרועים בשבת, הלא יש לחשוש שאולי ישתמש לדבר מצוה, שזה מותר לדברי בעל העיטור, והחשש של שמא יטה נשאר אפוא בעינו ובתקפו, וזהו קושיא חזקה. ומתמצים בדרך חידוד, כי מתי אוסרים החכמים להדליק משום "שמא יטה", זהו דוקא באופן שאם יטה יהי' איסור דאורייתא, ואז שייך לעשות סיג לגזרה, אבל באופן, שאם אפילו יטה יהי' רק איסור דרבנן, אין לאסור את ההדלקה משום שמא יטה, כי זהו כמו גזרה לגזרה, וצודקים אפוא דברי בעל העיטור, ומבוססים על אדני ההגיון, כי אם ישתמש תשמיש מצוה, אז אפילו אם יטה תהא זאת רק מלאכה שאינה צריכה לגופה, כחדושו של הרשב"א, שאסור רק מדרבנן, ובדרבנן אין מקום לחשש "שמא יטה".

אבל אחרי כל אלה נשאר עוד מקום למתעקש לשאול, הלא למעלה בררנו בדעת הרשב"א, שאם עושה מלאכה לצורך

מצוה דרבנן, זוהי כן "צריכה לגופה" ואסור מדאורייתא, וחזרת א"כ הקושיא לדוכתה, אולי ישתמש לאורה לתשמיש מצוה מדרבנן, שגם זה מותר לפי הטעם של בזוי מצוה, ואז כבר יש החשש של שמא יטה. ובלית ברירה צריכים אנו להגיד, שבוזה דעת בעל העיטור שונה מדעת הרשב"א, והוא סובר שאפילו מלאכה לצורך מצוה מדרבנן נקראת משאצ"ל, ואין חשש ל"שמא יטה".

ומה מתורצת עכשיו הקושיא על דברי רש"י הקדוש בהסבירו את הדין של "אסור להשתמש לאורה" בטעם "היכר" ולא משום "בזיון", כי הוא הולך לשיטתו בסוגי' ד"המוצא תפילין" בעירובין (צה, ב) שאם

המלאכה היא לצורך מצוה מדרבנן, היא כן צריכה לגופה, ולכן אם ה"בל-תוסיף" עושה את התפילין ל"משא", יש כבר איסור מדאורייתא, שאין להתירו משום הצלה, ולכן רש"י לשיטתו אינו יכול להגיד, שהטעם הוא משום "בזיון", כי אם זה הי' הטעם, מותר היה להשתמש אפילו לתשמיש מצוה דרבנן, ואם יטה לצורך מצוה זה יהי' לשיטת רש"י מלאכה דאורייתא, וא"כ יהי' קשה לרש"י איך מתיר רב להדליק בשבת, נחשוש לשמא יטה, וזה הכריח את רש"י לנווד מטעם זה, ולפרש משום "היכר", וממילא כל תשמישי מצוה ג"כ אסורים ואין שום חשש.

ודברי רבינו שלמה - שלמים וכמסמרות נטועים.

הגאון רבי ברוך שמעון שניאורסון זצ"ל

סימן קכא

דרשה לחנוכה

בגמ' מנחות (דף לו, א) תנא כשהוא מניח מניח של יד ואחר כך מניח של ראש וכשהוא חולץ, חולץ של ראש ואחר כך חולץ של יד, ומקשה הגמ': בשלמא כשהוא מניח מניח של יד ואח"כ מניח של ראש דכתיב וקשרתם לאות על ירך והדר והיו לטוטפת בין עיניך, אלא כשהוא חולץ חולץ של ראש ואח"כ חולץ של יד מנלן, אמר רבה, בר רב הונא אסברא לי, אמר קרא והיו לטוטפת בין עיניך כל זמן שבין עיניך יהיו שתיים. וכן נפסק בש"ע סי' כה דיניח של יד תחלה ואח"כ של ראש, ואם פגע בשל ראש תחלה צריך להעביר על המצוה ויניח של יד תחלה ואח"כ של ראש, ומפרש המגן אברהם, דאע"ג דקי"ל דאין מעבירין על המצות, אבל בתפילין כיון דכתיב בקרא מפורש דשל יד קודם דמתחלה וקשרתם והדר ולטוטפות לפיכך אין להשיג בזה שיעבור על המצוה.

אב"י יש מחלוקת בפוסקים אם זה רק דין של לכתחלה, דלכתחלה צריך להניח השל יד קודם ואח"כ השל ראש, אבל אם שכח והניח של ראש קודם ואח"כ של יד אז מה דעביד עביד, או שזה מעכב גם בדיעבד וצריך לחקן ולהניח של יד מקודם ואח"כ השל ראש.

והרמ"א בהלכות חנוכה (בסי' תרפד) כתב בשם האבודרהם לענין קריאת התורה בר"ח בחנוכה, שהדין הוא

שצריכין לקרות מקודם בר"ח והרכיצי קורא בחנוכה ואם טעו והתחילו לקרות בשל חנוכה צריך להפסיק ולקרות בשל ר"ח, וכתב הט"ז דהאבודרהם לומר זה מדין של תפילין דאין להקדים תפילין של ראש לתפילין של יד ומדקתני מעכבות משמע שאם הניחה כן לא יצא וצריך להניחם כסדר מצותן, וכתב הט"ז דזה תמוה הפלא ופלא שלא נמצא גמרא כזאת דבתפילין מעכב, ואדרבה, מדנאמר בשולחן ערוך אם פגע בשל ראש תחלה צריך להעביר על אותה המצוה ויניח של יד תחלה משמע דלכולי עלמא אם הניח כבר השל ראש תחלה ואח"כ השל יד דודאי אין צריך להסיר אותם ולחזור ולהניחם כסדרם, ואין בזה דעה וסברא לעשות כן, דהא הטעם בגמ' דכתיב והיו לטוטפות בין עיניך כל זמן שבין עיניך יהיו שנים, וכיון שיש עכשיו בראשו וידו שנים די בכך, אע"ג דבשעת התחלה לא עביד שפיר, מכל מקום עכשיו הם עליו כדין, ומשום זה חולק הט"ז גם על הדין בהקדים של ראש ושל יד וגם על הדין אם טעו בקריאת התורה בחנוכה.

אב"י כבר כתב היד אפרים, שלא היתה כוונת האבודרהם לגמ' בש"ס בבלי אלא להירושלמי והוא במעשר שני פרק ה הלכה ה ושם מבואר כן, ואע"ג דשם נאמר לענין דמעכב הוידוי של מעשר סבירא ליה להאבודרהם דאם היה זה רק מצוה של

לקיש אין מעבירין על המצות, ואמר רבא, שמע מינה מדריש לקיש, עבורי דרעא אטוטפתא אסור, וכמו שפי' רש"י לאחר תפילין שבורע בשביל תפילין של ראש אסור, דהא בורע פגע תחילה, וא"כ מכיון שהדין שיניחן כסדר מצותן, אז אם עבר והניח של הראש תחלה צריך לחזור ולתקן.

ומה שמביא הט"ז ראיא מדקאמר בש"ע אם פגע בשל ראש תחלה צריך להעביר על אותה המצוה ויניח של יד תחלה, ולא אמר רבותא יותר גדולה, דאפילו אם שכח הניח השל ראש תחלה צריך להסירו, יש לתרץ דנקט הש"ע דבר השכיח, שאדם מוציא תפיליו מכיס התפילין נתחלף לו והוציא את של ראש תחלה, אבל לא שכיח שישכח ויניח של ראש תחלה.

גם י"ל, מכיון דהבית יוסף מביא דין זה בסי' כח דרעת הנמוקי יוסף דאם פגע בשל ראש תחלה לא יעבור על המצוה ויניח של ראש תחלה, ושאר הראשונים חולקים עליו וס"ל דיעבור, ולכן נקט הדין באם פגע, דגם בזה ס"ל להנמוקי דמ"מ יניח השל ראש תחלה.

ואם נימא כן, דאין הכרח מהא דנקט הש"ע אם פגע בשל ראש תחלה אלא דגם אם הניח השל ראש תחלה צריך להעביר, י"ל דמכל מקום זה רק אם עדיין לא הניח את של היד, וא"כ אם יניח עכשיו את של היד עושה בזה שלא כדין, שמאחר את של היד לשל ראש, אבל אם כבר הניח השל ראש, והשל יד אינו, צריך להסירן ולהניחן עוד הפעם, וכדברי הט"ז מבואר בכל דבריו

לכתחלה ולא חסרון בקיום המצוה לא הוה זה מעכב הוידוי לומר עשיתי ככל אשר צויתני.

ובס' מגן גבורים בסי' כה אחרי שהביאו דברי היד אפרים הנ"ל כתבו, דאם כי דבר חכמה אמר, אבל לא נראה כן, כי בירושלמי מבואר רק שמעכב הוידוי, ולכן כתבו הם דכוונת האבודרהם היתה להתוספתא דמנחות דמבואר דתפלה של ראש ושל יד מעכבות, ומפרש האבודרהם דהכוונה אם הניח השל יד אח"כ.

ובמח"כ לא הי' לפנייהם האבודרהם כי בהל' ביצעת הפת מבואר שם דכוונתו להירושלמי הנ"ל שמביאו שם בלשונו יע"ש. גם בסי' ארצות החיים מביא מהירושלמי והתוספתא, ושם מביא ממחבר אחד שהוא פירש דכוונת האבודרהם היתה להתוספתא, אבל בסי' ההוא כותב להדיא שאין הסי' אבודרהם לפניו. ולקושית המגן גבורים דאולי רק מעכב את הוידוי צ"ל כמ"ש, דמ"מ נשמע דזה חסרון בקיום המצוה.

ומה שמקשה הט"ז, כיון דכל הטעם בתפילין הוא משום דכל זמן שבין עיניך יהיו שנים, וא"כ כיון שעכשיו הם כבר על ראשו ועל ידו די בכך, י"ל דס"ל להאבודרהם דהטעם הוה נאמר רק על שיחלוץ את השל ראש קודם, אבל הדין שיניח השל יד תחלה הוא מדכתיב מקודם וקשרתם לאות על ירך והדר והיו לטוטפות בין עיניך, וכן משום דאין מעבירין על המצות וכדאמרין בגמ' יומא דף (לג, א) דאמר ריש

דאם הניח כבר את של הראש ושל היד אינו צריך להסיר, ובוה מסתבר טעמי דמה דעביד עביד, וגם בקריאה של חנוכה אם כבר גמרו הקריאה של ר"ח ושל חנוכה לא צריכין לחזור ולקרוא, והשאלה רק כשעוד לא גמרו קריאת חנוכה א"כ בקריאתם זו מקרימין הם קריאת חנוכה לקריאת של ר"ח וזה שלא כדון, ומשום הכי הוא דפסק הרמ"א שצריך להפסיק, והוא הדין בהנחת תפילין בכדי שלא יעבור להניח את השל יד אחרי הנחת השל ראש צריך להסיר את השל ראש, אבל אם כבר הניח השל ראש והשל יד הדין כהט"ז דמה דעביד עביד.

ובדרך דרוש י"ל, דאמנם הדין דאין מעבירין על המצות הוא דין כללי

בכל המצות, בכל זאת נראה ייחודו במיוחד בחנוכה ובתפילין, והוא כי בכלל אין מעבירין על המצות לעשות מיד ולא לחכות, אע"ג שאחרי כן אולי יעשה ביותר הידור וכמבואר בס' חסידים (סי' תעצח), ועי' בשו"ת חכם צבי (סי' קו), ובמצות נר חנוכה אע"ג שיש בה ענין של מהדרין ומהדרין מן המהדרין, מ"מ אם התחיל להתעסק להדליק בנר של שעה ובא לו שמן זית ידליק בנר של שעה כמבואר בבאה"ט בס' תרעג, וכן בתפילין של ראש דקדושתה חמורה משל יד (עי' מנחות לד, ב) מ"מ מניח של יד תחלה, ולימוד גדול הוא להנכנס לעול המצות להתחזק ולהחזיק בהמצות וכמ"ש החזק במוסר אל תרף (משלי ד).

הנאון רבי שמואל הלוי וואזנר שליט"א

סימן קכב

דרשה לחנוכה

הרמ"א (סי' תרפד) מביא בשם אבודרהם, דאם טעה והתחיל לקרות בשל חנוכה צריך להפסיק, וטעמו דמדמה לה לתפילין, דאם הקדים של ראש לשל יד לא יצא וצריך לסלקו, וס"ל לאבודרהם דאפי' דייעבד לא יצא מחמת שינוי הסדר, והוא הדין לענין קדימת ר"ח לחנוכה שהוא תדיר, ואע"פ שעכשיו פגע בחנוכה והי' לנו לומר אין מעבירין על המצות.

והט"ז מקיפו בחבילות ראיות, ראש וראשון דדין זה בתפילין לא נמצא כלל דמעבדין ממש מחמת הסדר. וביד אפרים העיר מירושלמי פ"ה דמעשר שני, מדקאמר שם דהקדים תפילין של ראש לשל יד מעבדין ודוי של מע"ש, משמע דגם דייעבד לא יצא, וכ"כ בבית אפרים (או"ח סו"ס יח).

ואין מזה ראי' כ"כ, דגם אם יצא מכל מקום עבר אדין תורה של וקשרתם וכו' כל זמן שבין עיניך יהא שנים שגם הוא מצוה דאורייתא עכ"פ מחלקי המצוה, והפמ"ג סי' כו הקשה מטעם זה דנימא אי עביד לא מהני, עכ"פ הוא בגדר ממרה רצון ה' ואינו מתודה.

ובס' חתן סופר שער הטוטפות (סי' ט) כתב ראי' לאבודרהם מתוספתא פ"ו דמנחות דתני תפילין של יד ושל ראש מעבדין זא"ז, ואם אין לו אחת מניה, וזה סותר מסקנת

הש"ס פ"ד דמנחות (כח, א) דאין מעבדין וכו' דקיי"ל, לכן פי' הר"ד אבודרהם לענין קדימה שאם הקדים של ראש צריך לסלק.

ובאמת גם מזה אין ראי', דכבר כ' במק"א, דלשון עכוב שבתוספתא שם אינו מדבר מעכוב דייעבד, דהא בתוספתא תני ג"כ לענין תקיעות וברכות דר"ה תקיעות מעכבות זא"ז תקיעות וברכות מעכבות, ומפורש סוף ר"ה (לה, א) דתקיעות וברכות אין מעכבות. וכן תני שם ובגמרא תענית (כו, א) כהנים לוויים וישראלים מעכבים את הקרבן וחכ"א אין מעכב אלא שיר בלבד, ובאמת אין מעכבים לא לויים ולא ישראלים במעמד, וכן שיר קיי"ל דבאמת לא מעכב. מיהו בזה י"ל כמ"כ תוס' (ערכין יא, א) דמעכב הקרבן ר"ל מעכב הניסוך לא עצם הקרבן.

מ"מ המעיין בתוספתא יראה דחשב הרבה דברים למעכבים ובאמת אין מעבדין. וכן תני שם שולחן מזבח ומנורה מעבדין זא"ז, ולהלכה קיי"ל דאין מעבדין כמ"כ במק"א, דהא מזבח שנעקר מקטיר קטורת במקומו, ודעת הרמב"ם דאם הוציאו המנורה לחוץ והדליקו כשרה, ומדקתני מזבחות משמע דגם מזבח החיצון מעכב, וכבר כ' במק"א מדברי האור זורע, דבימי חשמונאים כשהדליקו המנורה עדיין לא הוי מזבח.

אבל וודאי פירוש מעכבין של התוספתא, דהיינו שכל הדברים שחשב מעכבין זא"ז לענין שתהא צורת המצוה שלמה כרצון התורה, דאע"פ דתפילין של יד אינו מעכב של ראש לענין דלא יצא, מ"מ פשוט דמעכב צורת קיום לכתחילה של תורה שיניחם בבת אחת ויהיו שניהם מונחים עליו, ואינו דומה לשאר ב' מצוות שאינם תלויים זה בזה, ועיין היטב בלשון הב"י (סו"ס כו) שכ' בשם הסמ"ק, דיש לומר שניהם מעכבין זא"ז, וכ' הב"י לפרש דלאו דמעכבין ממש אלא דמעכבין דאסור לבטל שום אחת מהן, והיינו כנ"ל, דזה צורת המצוה של תורה, ונקרא לענין זה עכוב, אבל שיהיו מעכבין דיעבד סדר הנחתן עדיין אין ראי' להאבודרהם.

והנה בט"ז הקשה מזבחיים (צא, א) דקדים ושחטו לאינו תדיר, דמסתפק הגמ' אם ממרס קודם או זורק האיני תדיר, עכ"פ מטעם הקדימה לא נפסל, וכן הקשה מקדם והתפלל מוסף קודם מנחה דיצא ולא אמרינן דתדיר מעכב אפי' דיעבד. ובחתן סופר שם כ' דזה אינו קושי, דגם הר"ד אבודרהם מודה שאם כבר קרא בשל חנוכה עד סיומא דאין צריך לחזור ולקרות, רק באם התחיל ס"ל דמפסיק, אבל המעשה שכבר נעשה לא בטל, והאי דתפילין שכ' דלא יצא בתפילין ג"כ לא נגמר המצוה דתפילין מצוותן כל היום וכל היום עוסק בעשיית מצוותן, יע"ש.

ולשון האבודרהם לא משמע כן, דמדכ' אם הקדים תפילין של ראש וכי' לא יצא, משמע דמדבר ממציאיות כזה שיכול הי' לצאת בהנחה זו כיון דסו"ס מה"ת יוצא

בהנחה פ"א, וכבר עשה גמר מצוה דתפילין אי לאו דמחייבין לי' להניח עוד פעם משום דסדר ההנחה מעכב דיעבד, וצריך לסלק ולהניח שוב, וזה כהכנת הט"ז, דגם בגמר כבר האיני תדיר צריך לחזור ולקרות, וע"כ הקשה מזבחיים (צא) ומהמבואר (סי' רפב) לענין מנחה ומוספין.

ומה שיראה לענ"ד בזה, ואקדים לי דברי הרמב"ן בהשמטות לסה"מ בלאווין (מצוה ג) שכתב: שנמנענו שלא לשנות סדר הנחת הכלים במקדש כשולחן והמנוחה והמזבחות, והוא אמרו יתעלה ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו וגו', הפי' המקובל שהוא אזהרה למה שצונו לענין סדור המקדש, ומביא זה ממכילתא פרשת משפטים לפי שהוא אומר ושמת השולחן, אם שינה עובר בל"ת יעשה, ובשבת (יח, ב) דרשו ב"ש מפסוק זה שביתת כלים ועוד שאר דרשות במכילתא, מ"מ הלכה כת"ק.

ולכאורה אין הבנה לזה, דאיזה סמך וראי' מה"ת יש דמקרא זה איירי בכלי המקדש דשינוי סדרן עובר בל"ת, ואין מקראות שלפניה ואחריה מדברים במקדש כלל, ורש"י כתב בתורה ע"פ חז"ל: ליתן ל"ת על כל העשין שבתורה, וזה מוכן יותר במשמעות הפסוק דבכל אשר אמרתי אליכם תשמרו, משא"כ דרשה זו נראה כאסמכתא רחוקה, ולרמב"ן הלא הוא דין תורה, דהא מני לה בכלל תרי"ג מצוות.

והנראה בזה, דבכל התורה יש בכל מצוה עצם קיום המצוה, וצורת המצוה שנתנה תורה, כמו בכלי המקדש, דאע"פ

דשינוי מקום אינו מעכב דיעבד את עבודת הקרבן הנעשה בו, כדחזינן לענין מנוחה שאם הוציאנו לחוץ והדליק כשרה, וכיו"ב לענין מזבח הקטורת, ואפילו תימא דבמקדש יש ב' מצות, חדא שיהא הכלים שם גם בלי העבודה, וחדא העבודה הנעשית עליהם, מ"מ גם בעצם מצות כלים אין המקום מעכב דיעבד לומר דע"י שינוי המקום כאלו אין כאן כלי זה של מנוחה או מזבח במקדש, אבל קביעת המקום וסדור הכלים הוא רצון ה' מיוחד שתעשה המצוה בצורה זאת, וכל הדברים קשורים בענינים גבוהים וקדושים מאוד שמטעמם צוה ע"ז, והוא ענין חמור מדאורייתא אע"פ שאינו מעכב, וע"ז בא הל"ת של ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו, כאלו ר"ל בכל אשר אמרתי הגם שאינו מעכב המצוה כלל, מ"מ בהיות שלא קיים המצוה כצורתה ושינה ממקומה וסדורה עבר בל"ת זאת, וזה באמת חידוש שלא שמענו עוד ממק"א.

וכיו"ב לענין סדר הנחת תפילין, שהקפידה תורה על סדר של יד והדר של ראש, הנה זה חלק חשוב מחלקי המצוה שהי' רצון נותן התורה ע"ז מאיזה טעם שאלוקים יודע, ונהי דאם היפך הסדר קיים מצוות תפילין באותו יום, ובודאי לא יקרא קרקפתא דלא מנח תפילין, וזה יראה גם לאבודרהם, מ"מ רצון ה' דאורייתא שיעשה בכל יום ע"י קשירת של ראש אחר של יד לא קיים, ולא רחוק לומר דגם בזה עובר על ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו דהוי כעין כלי הבית דקיים עיקר המצוה אבל לא קיים רצון ה' המתגלה ע"י סדר הנ"ל.

וא"כ, מה שלא יצא אינו במצות תפילין, אלא דעדיין לא יצא באותו יום בקיום רצון התורה הנ"ל, על כן מצוה עליו שיחזור ויקשור של יד והדר של ראש אם אפשר לו, וממילא אין מקום כאן במש"כ בביאור הלכה (או"ח סימן כו) דאין להוריד התפילין ולחזור ולקשור על סדר יד ואח"כ של ראש, דבשעה שמוריד מבטל עצם מצוות תפילין לשעה קלה, ולא מבטלינן עצם המצוה בשביל מצוה מן המובחר.

ובעניו דקשירת של יד והדר של ראש אינה דרגא קלה של מצוה מן המובחר בלבד, אלא חלק מחלקי עשיית המצוה שנתגלה בהרכה מצות ובתוכם תפילין, וכן ס"ל להר"ד אבודרהם דע"ז מצוה ג"כ להוריד ולחזור ולקשור כסדר התורה.

ועכשיו אבא לדמיון של האבודרהם של תפילין להקדמת קריאת ר"ח שהיא רק מטעם תדיר, אשר מלבד כל התמיהות של הט"ז יפלא, דשאני תפילין דמקרא מלא הוא שסדר זה הוא מדיני תפילין בעצם, משא"כ קדימת תדיר.

ויראה לענ"ד דטעם הר"ד אבודרהם, דאינו דומה כלל נידון דידן לשאר תדיר דעלמא, כגון האי דזבחים (צא) וכיו"ב שישנם לפנינו ב' מצות נפרדות לגמרי כתמיד ומוסף או מנחה ותפלת המוספין, שבזה דין תדיר הוא רק מורה דרך איזה לאחוז בתחילה ואיזה להניח, ואם הקדים השאינו תדיר לא פגם בגוף המצוה כלל, משא"כ קריאת התורה דר"ח וחנוכה וכיו"ב דהר"ד קרואים יחד הם המצוה השלמה, ואי אפשר להפרידם זה

דרשות

למועדי השנה

לבר מצוה

רפא

מזה, דא"א לקרא ג' קרואים ולהפסיק בהפסק גמור ולקרא בסוף היום קריאה דחנוכה, דבזה בטל לגמרי קריאה דר"ח, וכל הקריאות ביחד הם מצוה אחת בצורתה הנוכחית של קריאה בר"ח ואח"כ קריאה דחנוכה בזה וכיו"ב, וכן תקנו חכמים, וכל המהפך הסדר אינו מהפך רק סדר הקריאה אלא גם עצם המצוה, ונהי דאולי יצא עכ"פ עיקר דין קה"ת, מ"מ כיוון דאפשר לתקן לקרא עוד פעם חנוכה אחר ר"ח בזה נתקיים סדר הקריאה במקורה, ואין מה שקרא גם לפני כן מוזק לזה, והו"ל ממש כמו ב' תפילות במצו"ש, של תשלומין ועיקר התפילה, שתשלומין תלוי בזמן עיקר התפילה, ואין מה שטעה והתפלל תשלומין לפני התפילה מוזק שלא יהי נקרא מתפלל אח"כ - משא"כ תמידין ומוספין שהם ב' ענינים לגמרי אין מוזק ביטול ההקדמה, ובדרך זה מיושבים כל הקושיות שנופלים על הרד"א, ובתוכם גם קושיית הנתיב חיים כאן ובקרבן נתנאל סוף מגילה ותוסי' הגרעק"א זבחים (פה) מתוסי' זבחים (נא ע"א) יעש"ה.

וממילא לק"מ מה שהקשו סתירת הרמ"א שכתב כאן כדברי הר"ד אבודרהם דתדיר מדחה לאין מעבירין על המצוות, ובסי' כה כ' דאם נודמן לו תפילין יניח תפילין קודם ציצית מדין אין מעבירין על המצוות, אע"פ שציצית תדירה כמש"כ הפוסקים, ולהנ"ל לק"מ, דתפילין וציצית ב' מצוות נפרדות המה אין כאן רק היפך הקדימה לא בעצם המצוה, משא"כ הכא כנ"ל דהוא מצוה אחת בצורת סדר זה, כן נלענ"ד.

וא"כ להלכה שפיר יש לחוש לכתחילה לשיטת הר"ד אבודרהם לסלק של ראש ולחזור ולהניח. ושוב ראיתי בספר החיים להגאון מהרש"ק (סי' כה ס"ו) שחשש ג"כ לשיטה זו ע"ש לדרכו. ובשאלת יעב"ץ (ח"א סי' קנה) דחה שיטת הר"ד אבודרהם לגמרי, ועיין בס' מאסף לכל המחנות שם. מיהו שכיח דלפעמים נתרופף אחר הנחת תפילין הכריכות של יד ועי"ז נתרופף גם מקום הנוח על היד, בזה נראה עכ"פ דלכ"ע א"צ לסלק של ראש.

רפב

דרשות

למועדי השנה

לבר מצוה

ספר זכרון נצח ישראל

סימן קכג

דרשה לחנוכה

איתמר (מגילה כט:): ר"ח טבת שחל להיות בחול א"ר יצחק נפחא קרו תלתא בר"ח וחד בחנוכה, ורב דימי דמן חיפא אמר קרו תלתא בחנוכה וחד בר"ח, א"ר מני כוותיה דרבי יצחק נפחא מסתברא דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם וכו', והלכתא אין משגיחין בחנוכה, וכ"פ המחבר (סי' תרפד סעיף ג) וז"ל ואם חל ר"ח בחול מוציאין ב' ספרים וקורין באחד ג' בשל ר"ח ובשני קורא א' בשל חנוכה וכו', הגה ואם טעה להתחיל לקרות בשל חנוכה צריך להפסיק לקרות בשל ר"ח (אבודרהם), משמע דהדין של תדיר ואינו תדיר אינו דין לכתחלה להדר אחר התדיר קודם, אלא גם בדיעבד אם עבר ע"ז לא קיים המצוה.

וכן משמע ממתני' ר"פ כל התדיר (זבחים פט.) כל התדיר מחבירו קודם את חבירו, התמידין קודמין למוספין מוספי שבת קודמין למוספי ר"ח, מוספי ר"ח קודמין למוספי ר"ה שנא' מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד תעשו את אלה, משמע דדין קדימת התדיר דאורייתא הוא.

ועל מש"כ הרמ"א דצריך להפסיק ולקרות בשל ר"ח, כ' המג"א אע"ג דאין מעבירין על המצות הכא מעכבות דדמי להקדים תפילין ש"ר לשל יד. והק' הט"ז דבהל' תפילין (סימן כד סעי' ו) פסק המחבר אם פגע בשל ראש תחילה צריך להעביר על

אתה מצוה ויניח של יד תחילה ואח"כ ש"ר (והוא מתוסי' מנחות לה ויומא לג), והיינו משום דהתורה הקדימה השל יד לשל ראש, ודרשינן בגמ' כל זמן שבין עיניך יהי' שתים, משמע אם כבר עבר והניח הש"ר א"צ להסירו כדי לקיים מצוה "והיו" ולקיים המצוה כפי שסידר הכתוב, א"כ ה"ה לענין קריאת התורה אם התחיל לקרות בשל חנוכה, למה צריך להפסיק אע"ג דעבר על תדיר קודם.

והביא הט"ז ראי' מפרק כל התדיר (דף צא.) איבעי' להו תדיר ושאינו תדיר וקדם ושחט לשאינו תדיר מאי מי אמרינן כיון דשחטי' מקריב לי' או דלמא יהיב לאחר דמסרס בדמו עד דמקריב לי' לתדיר והדר מקריב לשאינו תדיר, והקשה הט"ז דאי ס"ד דאם עבר על תדיר קודם לא יצא אפי' בדיעבד (כדעת רמ"א ואבודרהם) מאי מספקא לי' לתלמיד בזה בענין האין יעשה אחר קדימה זה, דהא פסול לגמרי תכף משעבר על תדיר קודם, אלא ודאי דמטעם זה עדיין לא נפסל וצ"ע.

עוד הביא הט"ז דאי' מגמ' שם ת"ש אמר ר' יוחנן הלכה מתפלל אדם של מנחה ואח"כ של מוספין (משום דמנחה תדיר טפי), ואנן קיי"ל בסימן רפו דאם עבר והקדים תפילת מוסף למנחה יצא, ומטעם זה יצא הט"ז לחלוק על פסק הרמ"א דאם פתח בשל חנוכה אין מחזירין אותו לקרות בשל

דרשות

למועדי השנה

לבר מצוה

רפג

ר"ח תחלה, (וכתב דגם הג' ר' נפתלי כץ הסכים לו).

ודברי הט"ז קשים להבינם, וכבר הקשו האחרונים, דאין דומה כלל דין דתפילין, דאע"פ שעבר על פסוק והיו דבין עיניך יהא שתיים, מ"מ מכאן והלאה הלא מעוטרת הוא בתפילין של יד ותפילין ש"ר כדבעי ולמה נחייב אותו להסירם, ודבר זה דומה לבית יוסף ה' ציצית (סימן ח) בשם ר"י דלכך יכול להניח תפילין אפי' בלילה ולברך אח"כ הגם שצריך ברכה עובר לעשייתם, ופי' דאמת דעל מה שהיה עליו תפילין עד עכשיו לא מהני הברכה, אבל מ"מ על שעה הבאה הוי הברכה "עובר לעשייתם", וה"נ כיון שסוף כל סוף ה' בין עיניו שתיים לבסוף ובודאי קיים מצות הנחת תפילין, משא"כ בהל' חנוכה שהקדים לקריאת האינו תדיר ובשעה שקורא התדיר כבר עבר האינו תדיר מנ"ל דיוצא בה שקרא כבר, הרי התורה גילתה דקודם יקיים התדיר.

וצ"ל דהט"ז ס"ל דיש שני חלקי מצות הנחת תפילין, ישנו מעשה הקשירה ואופן הנחת תפילין שהיא מצוה כשאר מצוות התורה אשר להם שייכים ענין שליחות ג"כ (היינו שאחר יקשר תפילין עבורו), וישנו סוג השני של מצות תפילין והיינו "והיו" שהיה התפילין מונחים על גופו תפילין של יד על זרועו תפילין של ראש על קרקדו ועל זה לא יוכל לעשות שליח (כדברי התוס' רי"ד), וכוננת הט"ז דאם אנו דנים האין יכרך על התפילין אח"כ שכבר הוא מלוכש בהם אז נכון סברת הרי"ד מברך על קיום

דלהבא, אבל למה לא נאמר דפרט הראשון של מצות הנחת תפילין והיינו "וקשרתם - והיו" לא קיים, והוא עשה בהיפוך מרצון התורה והקדים של ראש לשל יד, מי גרע זה מתדיר שגלתה התורה"ק שיש לתדיר קדימה, והוא עבר בשאט נפש והקדים לאינו תדיר, ואעפ"כ לא צריך שם להסירם ולהניח של ראש פעם שנית אחר שכבר מונח עליו, וה"ה כאן אם קרא לאינו תדיר בראשון קיים המצוה, דאע"פ שפעולת הנחת תפילין כבר עברה, מ"מ קיים המצוה בדיעבד, וא"כ בקרה"ת נימא נמי כן ונשאר הקושיא של הט"ז.

הקושיא השניה שהקשה הט"ז מגמ' זבחים (דף צ"א) משולל הבנה ג"כ דהקשה מהאבעיא של הש"ס והונוח את האופשטא של-הסוגיא היכי משכחת לה דשחטינהו לתרווייהו, אבל לא שחטינהו לתרווייהו לא תבעי לך, דיקא נמי דקתני עד שיזרוק ולא קתני עד שישחוט ויזרוק, ש"מ דאם עדיין לא שחט את התדיר דפשיטא להסוגיא דיגמור מה שהתחיל (היינו את האינו תדיר), וכן פסק הרמב"ם פ"ט מה' תמידים ומוספים (ה"ג) דגומר את האינו תדיר, וקשה וכי יקריב ח"ו קרבן פסול, ולמה לא הביא הט"ז ראי' מסוף הסוגיא כדברינו.

ואפשר לומר דהרמ"א והט"ז מחולקים בהבנת פשט הסוגיא דזבחים מזה דמסיק דעבר ושחט את האינו תדיר צריך לגמור העבודה עם הזריקה של האינו תדיר דאפשר לומר בזה שני אופנים, א) מפני שכבר שחט הקרבן אז ממילא השחיטה

רפד

דרשות

למועדי השנה

לבר מצוה

מחייב החיוב זריקה, ומפני כן צריך לעזוב התדיר, מפני ששחיטת האינו תדיר גורר העבודה הבא אח"כ והוא כעבודה ארוכה. (ב) או הטעם שצריך לגמור מפני הכלל דאין מעבירין על המצות ומפני כן אינו יכול להעביר על האינו תדיר, דאם ישחוט התדיר יעביר על הזריקה של האינו תדיר.

ולכא"ו הספק הזה תלוי אם הדין דאין מעבירין חשוב יותר מהדין דתדיר, דהקרבן נתנאל במגילה בסוגי' הביא דברי הרמ"א והק' דאין מעבירין חשוב יותר מתדיר ואינו תדיר, והביא ראי' מתוס' (יומא לג. ד"ה אין מעבירין) שהק' ל"ל קרא דשפיכת הדם ביוה"כ הוא היסוד המערבי תיפוק ליה דאין מעבירין על המצות מפני שכשכהן גדול יצא מהיכל פגע בתחילה ביסוד המערבי ע"כ, והק' הקרבן נתנאל דהלא כל השפיכות היו ביסוד דרומי תדיר, נמצא דאין מעבירין עדיף מתדיר קודם, עכ"ד. (והגם דה"י אפשר להקשות ע"ז דהכונה דתדיר היינו בזמן ולא במקום, רק רעק"א במשניות (פרק איזהו מקומן מ"א) הביא דברי הק"ג והסכים עמו. וכן משמע במג"א כאן שהק' על הרמ"א תיפק"ל דאין מעבירין על המצות, אלמא דטעמא דאין מעבירין דוחה טעם התדיר.

נמצא דגם הט"ז מודה דהתדיר מעכב האינו תדיר מפני שהקדימו התורה. וזה דהקשה הט"ז מאם עבר והתפלל תפילת מוסף דבדיעבד יצא, רק החילוק פשוט אם זמן תפילת מוסף היה בא ביחד עם זמן תפילת מנחה אז ודאי יש לתפילת מנחה קדימה מדין תדיר, אבל כשכא תפילת מנחה אל תוך זמן תפילת מוסף, כשכא זמן תפילת מנחה אי אפשר לומר שפתאום נגמרה זמנה דתפילת מוסף, דהלא זמנה כל היום והא עכשיו מחוייב שני תפילות, ומפני כן הגם דבתפילת מנחה י"ל דין קדימה מדין תדיר, אבל כלפי יום זה היה זמן תפילת מוסף לפני תפילת מנחה, ולכן בדיעבד יצא אם התפלל מוסף לפני מנחה, אבל כשהתורה מקדים מצוה אחת לאחרת אז המצוה ראשונה מעכב השניה.

אבל במצות תפילין ש"י וש"ר אע"פ שכתוב בתורה וקשרתם לאות על ירך ואח"כ כתיב והיו לטוטפות בין עיניך, מ"מ אין כאן קפידה מצד ההנחה, והעיקר שבזמן

ההפסד הזה תלוי אם הדין דאין מעבירין חשוב יותר מהדין דתדיר, דהקרבן נתנאל במגילה בסוגי' הביא דברי הרמ"א והק' דאין מעבירין חשוב יותר מתדיר ואינו תדיר, והביא ראי' מתוס' (יומא לג. ד"ה אין מעבירין) שהק' ל"ל קרא דשפיכת הדם ביוה"כ הוא היסוד המערבי תיפוק ליה דאין מעבירין על המצות מפני שכשכהן גדול יצא מהיכל פגע בתחילה ביסוד המערבי ע"כ, והק' הקרבן נתנאל דהלא כל השפיכות היו ביסוד דרומי תדיר, נמצא דאין מעבירין עדיף מתדיר קודם, עכ"ד. (והגם דה"י אפשר להקשות ע"ז דהכונה דתדיר היינו בזמן ולא במקום, רק רעק"א במשניות (פרק איזהו מקומן מ"א) הביא דברי הק"ג והסכים עמו. וכן משמע במג"א כאן שהק' על הרמ"א תיפק"ל דאין מעבירין על המצות, אלמא דטעמא דאין מעבירין דוחה טעם התדיר.

א"כ לכא"ו למה לא הביאו הפוסקים ראי' מסוגי' דזבחים דאין מעבירין עדיף מתדיר מדצריך לגמור הזריקה של האינו תדיר. ואפשר דהרמ"א למד כהצד הראשון דהשחיטה בעצמו גורם שיגמור העבודה של אותו הקרבן ושלא יתחיל קרבן אחר, ואין לזה שייכות להדין דאין מעבירין מפני שעוד

הנאון ר' זלמן ינקלביץ ז"ל

סימן קכד

דרשה לחנוכה וריח

דגם אם התחיל להניח תפילין של ראש בטעות לפני השל יד, יצטרך להורידם ולהניח מחדש את השל יד קודם, וכמו לגבי קריאת התורה הנ"ל, דאם התחיל כבר לקרוא הקריאה של חנוכה, צריך להפסיק ולהתחיל לקרוא הקריאה של ר"ח קודם וכנ"ל.

יוקשה לנו על ב' הדינים הנ"ל, דלכאורה הרי קי"ל בכמה דוכתי, דאין מעבירין על המצוות, וא"כ כיון שכבר התחיל הקריאה של חנוכה, או כבר הניח התפילין של ראש, ימשיך במצוותו ולא יחזור להתחלה. ונתרץ על זה:

לגבי תפילין, דכאן שונה הדין, כין דמפורש בתורה דשל יד קודם, דכתיב קודם "וקשרתם" על ירך, ואח"כ "והיו לטוטפות בין עיניך", ולכן כאן אין הדין דאין מעבירין על המצוות שבכל התורה.

לגבי קריאת התורה, דכאן שונה הדין, כיון דקי"ל בכל התורה "תדיר ואינו תדיר, תדיר קודם" לכן קריאת ר"ח קודמת לקריאת חנוכה. ואין כאן הדין של אין מעבירין על המצוות.

אך לפי זה יוקשה קושיא עצומה, דהרי באותו סימן (סימן כה) איתא ברמ"א, דאם נודמן לו תפילין לפני ציצית, יניח תפילין עיי"ש. אע"ג דציצית נחשבים תדיר לגבי התפילין, מ"מ בגלל דאין מעבירין על

כתב הרמ"א (שו"ע או"ח סימן תרפד) לגבי ר"ח טבת שחל בחנוכה, וצריכים לקרוא בתחילה ג' גברא בשל ר"ח ואח"כ קוראים לרביעי לקריאת חנוכה לפי סדר היום. ואם טעו והתחילו לקרוא בשל חנוכה, צריכים להפסיק ולהתחיל מחדש לקרוא בשל ר"ח ע"כ.

ומקור דין זה באבודרהם. וכתב הט"ז דמקורו של האבודרהם הוא בהלכה לגבי תפילין, שאין להקדים תפילין של ראש לתפילין של יד, וגם אם פגע בשל ראש צריך לעזוב אותם ולהניח את של יד תחילה, וה"נ כאן, אפילו שהתחיל לקרוא, צריך לעזוב קריאה זו ולחזור לקריאת הר"ח הקודמת לה.

והט"ז תמה מאוד, דהרי בשו"ע (או"ח סימן כה) איתא רק, דאם פגע בשל ראש יעזבם ויניח של יד תחילה, אבל לא נזכר בשו"ע בהלכות תפילין שאם כבר התחיל להניח התפילין של ראש ג"כ יעזוב אותם ויחזור להניח של יד תחילה, וכאן הרי איירי שכבר התחיל לקרוא הקריאה של חנוכה, ומדוע גם ככה"ג צריך להפסיק, ולכן חולק באמת הט"ז על הרמ"א בדין זה עיי"ש.

גם לכאורה יש לדון בדמיון דקריאת התורה הנ"ל לתפילין, דהנה אם ננקוט באמת לפי הנ"ל, דלפי הרמ"א שמדמה את דין קריאת התורה דחנוכה לתפילין, יצא באמת,

רפה

לבר מצוה

למועדי השנה

דרשות

שיש תש"ר על ראשו כבר יהיו שטים עליו תש"י ותש"ר, אבל אם היה שייך להניח שניהם בבת אחת כגון ע"י אחר, לא מצינו שההנחה תהיה פסולה, לכן נפסק בסימן כ"ה דאפילו אם הניח השל ראש לפני השל יד יצא כמשמעות דברי הפוסקים.

המצוות, מניח קודם התפילין, וא"כ מאי שנא דין זה מדין דקריאת התורה הנ"ל.

ולכן נראה לבאר היסוד בזה, עפ"י מה שכתב הרמב"ן בהשמטות לספר המצוות (מצוה ג) וז"ל: שנמנענו שלא לשנות סדר הנחת הכלים במקדש וכו' והוא אמרו יתעלה: ובכל אשר אמרתי לכם תשמרו וגו' עכ"ד הרמב"ן.

ולכאורה אין מובנים דבריו, היכן מצאנו בפסוק זה (בפרשת משפטים) רמז לענין כלי המקדש, שאסור לשנות סדרן, וברש"י על הפסוק הנ"ל כותב שבא ליתן ל"ת על כל העשין שבתורה עיי"ש. ואין מובן כלל מה שכותב הרמב"ן דמפסוק זה ילפינן הנ"ל.

ויש לומר כעת, דבכל התורה, יש בכל מצוה עצם ענין וחיוב קיום המצוה, וחוצץ מזה יש ענין של סדר וצורת קיום המצוה, וס"ל להרמב"ן, דבכל התורה, אם האדם שינה מסדר וצורת החיוב, עובר בל"ת, וכמו שכתב רש"י וכו"ל שבפסוק זה מרומז ל"ת על כל התורה, והל"ת הוא, שצריך לשמור על סדר וצורת קיום המצוה כפי שצוה השי"ת, וגם אם זה לא מעכב, אך ל"ת יש בזה, וזה כוונת הרמב"ן הנ"ל.

ולפי זה הדברים נפלאים אצלנו, הנה תפילין הם מצוה אחת, להניח של יד ושל ראש, ואם האדם משנה מהסדר, אין זה בסדר, וצריך לחזור ולעשות כסדר החיוב, וזה כהנ"ל. דכיון שהתורה ציותה בסדר מסויים, אסור לשנות מזה.

כן הוא גם לגבי קריאת התורה בחנוכה, יש בחנוכה מצוה לקרוא בתורה, ובחל בר"ח המצוה היא בצורה מסויימת, ומצות קריאת התורה בחנוכה היא באופן שקודם לקרוא של ר"ח ואח"כ של חנוכה (בגלל תדיר ואינו תדיר, תדיר קודם), מ"מ זהו המצוה, ושוב אם האדם שינה מסדר המצוה, הוא צריך לחזור ולעשות המצוה כראוי, והכל כדברי הרמב"ן הנ"ל.

מה שאין כן לגבי ציצית ותפילין, שאין זה מצוה אחת, אלא ב' מצוות נפרדות, בזה כבר לא שייך כלל הסברא הנ"ל של הרמב"ן, כיון שאין זה מצוה אחת וכו"ל, ולכן כאן כותב הרמ"א דבגלל "אין מעבירין על המצוות" יניח קודם תפילין ואח"כ ציצית.

ומיושבים כל שלשת פסקיו של רבינו עמוד ההוראה הרמ"א זצ"ל.

